

רבני מינסק

וחכמיה

זה ספר תולדות גדולי ישראל במינסק דליטא

ספר ראשון לתולדות גדולי ליטא, יצא לאור לזכר יום מלאת
מאה שנה לפטירת רבינו אליהו מווילנא זכור לטוב
ביום י"ט תשרי, ה'תרנ"ח.

מאת

ברציון בה"ר משה הי"ו אייזענשטאדט

איש קלעצק.

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים רז'ס

שנת תרנ"ט לפ"ק

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 781.

רבני מינסק

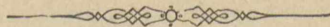
וחכמיה

ספר הזכרון הוא לתולדות גדולי ישראל, רבנים, גאונים, חכמים, סופרים, ראשים ונדיבים אשר היו בעיר ואם בישראל, קריה נאמנה וקהלת הקדש מינסק דליטא, תבנה ותכונן, במשך מאתיים השנים האחרונות. עם העתקת נוסחאות מצבות רבות עתיקות וחדשות, ורשימת הספרים, אשר קברו בה.

כתוב וערוך על פי מקורים נאמנים ונכונים

מאת

בן-ציון בה"ר משה הי"ו אייזענשטארט.

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים רָאָם

שנת תרנ"ט לפ"ק

РАВВИНЫ ГОРОДА МИНСКА.

соч. Бенціона Айзенштадта.

В И Л Ъ Н А. Тип. Вдовы и бр. Роммъ. Жмуд. пер. соб. дощъ № 328.
1898.

Дозволено цензурою 18 Августа 1898 г. Вильна.

יובל ל-שי

לכבוד הרב הגביר האדיר, השוע והנדיב הנעלה,
רב תהלות ורב יחש, אחד מראשי עדת ישרון
במינסק, המתנוסס בה לתפארה,

מו"ה **זוסמאן הכהן יאללעש** הי"ו
בן הרב הגאון הגדול, החכם הכולל, אוצר
התורה והמדע, מבני בניו של הבית חדש,
כבוד שמו זכריה ישעיהו זכרו לטוב.

רב נכבד וגביר נדיב מאד נעלה!

כבודו היה מן הראשונים אשר עוררוני לעשות ציון ונפש לגדולי אנשי השם מקרית מיינסק, קרית הספר, עיר תהלה ורבתי עם! להיות לתפארת לעדת ישרון זאת, ולזכרון לדורות יבאו, — ואם מצוה נקראת על שם גומרה, הנה על שם מתחילה — הקשה ביותר — על אחת כמה וכמה. אי-לזאת יקבל נא אדוני את המנחה ההגשה אליו בכל לב ונפש, ושמו הנכבד וחותמו הנכרת, הונחו עליה לאות אמת. ותהי נא לו למוזכרת בעד הטוב אשר עשה להחיות מתים אשר כבר אבד זכרם מן החיים, ולהציב להם יד ושם, בספר הזכרון לדור אחרון, ועל טוב יזכר גם שמו, ויפקד לברכה, ברכת חיים ושלוש עד אין קץ!

כחפץ מוקירו **בן-ציון אייזענשמאדט**

מ"ו באב, התרנ"ה

מכתבי תהלה

מאת הרב הגאון הגדול המפורסם פאר הדור
מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מד"א דווילנא

גרסינן בירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ז) תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונן (וכ"ה בכ"ר פרשה פ"ב) ופירש בק"ע שאומרין דבר הלכה משמן זהו זכרונן עכ"ל. ונראה מזה שצריך לעשות זכרון למתים וכ"ש לצדיקים רק דלצדיקים אינו נצרך לעשות ציונים על קברם שיהיה להם זכרון לדורות, כי מה שאומרים דבר הלכה מפייהם בעוה"ז זהו זכרונם ולא עוד אלא שעי"ז שפתותיו דובבות בקבר ונמצא שדר בשני העולמות, וע"ז בקש דהמע"ה בתפלותיו ואמר אגורה באהלך עולמים, ואמרין ביבמות (ד' צ"ז ע"ב) דבקש שיאמרו דבר שמועה מפיו בעוה"ז כדי שידור בשני עולמות, וכתבו התוס' שם כשנשמתו בישיבה של מעלה ושפתותיו נעו בקבר כאלו מדברות נמצא שבשעה אחת דר בשני עולמים, עכ"ל התוס'. ואמנם כ"ז היה מועיל דבריהם לזכרון וגם ע"ז היו שפתותיהם דובבות בקבר היינו בומניהם שעדיין לא גברה השכחה בעולם וכל שמועה ושמועה ששמעו היו זוכרים והיו מוסרין אח"כ לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם וכל עיקר קבלת התורה שבע"פ היתה שמועה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים כו' וכן נמסרה אח"כ מפה לפה עד רב אשי ורבינא ע' דורות (וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספרו יהח"ז), אבל בימי ר"א ורבינא שגברה השכחה וכמו שאמר ר"א בעצמו (עירובין ד' נ"ג) עיי"ש, והששו דשמא תשכח התורה שבע"פ לגמרי ח"ו ולכן הוצרכו לכתוב כל דברי התושבע"פ בכתב, וסדרו לנו בכתב כולא תלמודא דש"ס בבלי, וכן אמוראי דא"י סדרו תלמוד ירוש' וסמכו עצמן עה"כ דעת לעשות גו' (עי' גיטין ד' ס') והלכך עתה אין דברי הגאונים זכרונם בלתי אם יכתבו, אבל יש כו"כ גאונים וצדיקים שלא זכו להדפיס ח"ת שלהם בחייהם ונשארו ספונים, וגם יש שהדפיסו אבל לא נתפרסמו וממונים ת"י יורשיהם ומלבד שלא זכו להיות שפתותיהם דובבות בקבר, עוד נשכח זכרונם לגמרי; — ולכן מה מאד ראוי להחזיק טובה לכבוד הרב המופלג בתורה ושנון, המשכיל ושלם במדות מו"ה **בן-ציון נ"י**, במו"ה **מישה אייזענשטאדט** מקלעצק אשר לקח עול המשרה על שכמו לחבר חבורים בענינים כאלה, ולהביא בכתב כל שמות הגאונים שהיו, תולדותיהם וספריהם, מעיר חכמים וסופרים וקרהא קדישא מינסק יצ"ו בשם **רבני מינסק וחכמיה** יבונה, למען יהיה להם לזכרון ויודעו הספרים שחברו, ובפרט כאשר הסכימו על חבורו כמה גאוני דורנו נ"י, וגם אנכי באתי לאיצטרוף, וחפץ ה' בידו יצלה להוציא מחשבתו מכת אל הפועל ולהוציא לאור הדפוס, ואקוה שיקבלוהו אחב"י בכלל וגבירי נכבדי מינסק וחכמיה בפרט בספ"י, כ"ד הבעה"ח יום ד' ט"ו באב תרנ"ה.

נאם שלמה הכהן מו"צ דפ"ק דווילנא

מכתבי תהלה

מאת הרב הגאון הגדול, איש האשכולות, מו"ה
אליעזר ראבינאוויץ שליט"א רב דמינסק

שמח לבבי לראות מעשה ידי הרב חכם וסופר, רב וחכים יתקרי,
 איש מהיר במלאכתו המצוינת כ"ש מו"ה **בן-ציון אייזענשטאדט נ"י**.
 אשר הרבה עמל ויגע לעשות ציונים לאנשי השם והמעלה מקריתנו הנאמנה
 עיר מינסק תבנה ותכונן, הרבה יגע ועמל לספר לדור בקצרה פעולות גדולים
 ונכבדים רמי המעלה, הראויים לבנין ציון ולמוכרת עולם, הנני מקוה כי
 יודוהו בקהל אחינו פה מינסק. הכ"ד הכותב לכבוד הרב המחבר הבא עה"ח
 יום ה' י"א שבט תרנ"ח מינסק.

נאם **אליעזר ראבינאוויץ**

מאת הרב הגאון המפורסם, שלשלת היחס,
 מוהר"ר **יצחק ראבין שליט"א מו"צ במינסק**

תועלת גדולה מביא לנו הרב החכם והסופר המצויין מהור"ר **בן-ציון**
אייזענשטאדט נ"י בספרו „**רבני מינסק וחכמיה**“ הנעלה, אשר
 בו יגלה חדשות ונצורות מתולדות גדולי עירנו ומצויניה, ובוה יעשה חסד
 עם המתים אשר ישאר שמם וזכרם הטוב לנצח, ובניהם אחריהם יראו
 ללכת בעקבות אבותיהם, ואשר ע"כ בלבב שלם ובנפש הפצה אקבל
 בל"ג ס"א, ואקוה כי כן יקבלוהו בספ"י כל נכבדי עמנו בכלל ונכבדי מינסק
 בפרט, ה'כו"ה יום ב' ט"ז שבט תרנ"ח, מינסק.

נאם **יצחק בהגאון מוהר"ר דוד מעביל** וצללה"ה

מאת הרב החכם הנאור, הסופר הנעלה, מו"ה
אברהם האנעלעש הי"ו רב דמינסק

עברתי על פני החבור „**רבני מינסק וחכמיה**“ אשר הביא לי
 הסופר הנודע הרב ר' **בן-ציון אייזענשטאדט נ"י**, ומצאתי כי ברכה
 בו, כי הוא מקיץ נרדמים אשר ישנים כעת שנת עולם, ומציב להם מעבה
 חיה, וכל אשר יקרא בהספר הזה יזכור כי היו בקרב עירנו אנשים גדולים
 ונכבדים אשר בחייהם הביאו תועלת רבה לאחינו, ואשר יוכלו להיות לאות
 ולמופת לבאים אחריהם, ולכן באהבה רבה ובחשק נמרץ אקבל אי"ה ספר
 אחד בצאתו מהדפוס, ובמות אני כי כמוני יקבלוהו כל נכבדי עירנו ונדיביה,
 יום ו' י"ב שבט תרנ"ח, מינסק.

אברהם האנעלעש רב העדה.

פתח דבר.

ספר חיים זה ספר התילדה (מדרש ב"ר).

אם יש מטרה לכל מעשה ותכלית לכל מפעל אשר למוענן יעשה המעשה ובשבילן תתכונן הפעולה; מה היא מטרת ספר כזה ומה תועלתו? מה בצע בהערכתו וסדורו? מה יתן ומה יוסיף גל של עצמות יבשות באין כל לה ורומב? ומה יועיל ספר שאין בו רוח חיים, לא מעשיות וספורים, לא מאורעות ומקרים, ורכו אך דברים מתים, רשימת אנשי שם וציונים שעל גבי הקברים, זכרון יחידי סגולה ונוסחאות מצבותיהם ולא יותר? וא"כ למה זה אנכי? מה כל הטרחה אשר טרחתי? למה אפוא יגעתי אף כליתי כחי? בשביל מה ולמה באמת כתתי רגלי פעמים, אף שלש פעמים, בכל יום תמיד, לבתי הקברות ולחצרות-מות לבדוק בחורין ובסדקין פה ושם לצרף אותיות לאותיות ומלים למלים ולהוציא שם המפורש? למה זה אמנם הייתי מחטט ומנקר בסעיפי הסלעים ובנקרות הצורים לכון בכונות וצרופים, לרמוז את היום החדש והשנה שנאסף פלוני ונתבקש בישיבה של מעלה? מה זה מן הקוראים יתלוך אם נוסחא זו או נוסחא אחרתא היתה על מצבתו של אלמוני הנפטר? ומה להקוראים החיים, האוהבים דברים אך מעולם החיים, לדרוש אל המתים שכבר מתו ולהעלות מן הארץ זכרם, להרגיזם ממנוחתם? האין טוב היה גם לפני גם להקוראים לנער כפי מעבודתי הגדולה והכבדה, למוען ינוחו ונחיינפיש על משכבם בשלום, ולבלתי יחרדו גם אלה החיים, החרדים לקול עלה נדפס וספר חדש מקרוב בא, באמרום כי כל מטרת המחבר כונתו והפצו רק לירר לחייהם, לקחת נפשם הונם ומאודם, לקעקע ביצתם ולמרדם מן העולם?!

אלה הן השאלות הנשאלות לכל המתעסק במקצוע זה, אבל חלילה לו מהדול עשות מעשהו טוב מעשהו ולהרף ממנו, כי שאלות כאלה לא מחכמה ותבונה נשאלות, ולא ממקום בינה מוצאן, כי אם אך מקצר רוח

רוח ודעת שפלה, רוח נמוכה מאד היורדת למטה לארץ. הן מי אשר
 מה בקדקרו, לב מבין ורגש ועינים רואות דבר לאשורו לו, לא יראה
 ולא יבין עד היכן כחה של התולדה מגיע, ועד כמה רבה פעולתה
 לטובה על כל אומה ולשון ומה גם על אומתנו אנו, ארך ימים ושנות
 חיים בימינה לנו, כבוד ויקר וכל סגולה נחמדה בשמאלה. היא תראנו
 את המקרים והמאורעות אשר נקרו ויאתנו לנו מאז מעולם, כל ההרפתקאות
 דערו עלינו בשנות דור ודור, ותלמדנו בינה ודעת להבין ולהשכיל
 וללמוד את דרכי גבורינו מעולם אנשי השם, את מפעלותיהם
 ועלילותיהם לטובת עמנו, צור ממנו חצבו, תשמיענו את קול האלהים
 המתהלך בתוך גן חיינו, חיי נצח, בכרם בית ישראל, והיא היא
 מכונה פֹּטוּר־פֶּנוּגְרָפִית לראות על ידה ולהתבונן מתוכה אל צלם דמות
 תבניתו של לאומנו, גדוליו וראשיו, לדעת מה עשו המה לטובת העם,
 אהבו סלה, ולשמוע את הד שירתיה הנאדרת בקדש מעל במת התבל...
 אלה הנה תוצאותיה של התולדה, ופריה, פרי קדש הלולים, פרי עין
 החיים והדעת גם יחד, הטוב להשכיל.

מי הוא זה ואיזהו אבי אבות התולדה אשר לנו? מי מחוללה,
 יוצרה ובוראה? מאין באה ובת מי היא? ! התאמינו קוראים אם אמר
 לכם כי מאבנים כתורות שבורות ומנופצות, אבני המצבה אשר תשארה
 לפליטה, מיד הזמן האכזר המכלה את כל — ככל דור ודור, בכל זמן
 ועדן, מוצאן? כי שברותיהן אלה המונחים על קברות בית ישראל בכר
 אתר ואתר, המה עמדו לנו עד עתה להאיר מחשבי תולדותינו, אשר
 מכלתי כראניסטים בנו ורושמי רשותא, סופרים ומוני מספר גדולינו אנשי
 השם, אך צלמות ולא סדרים שלטו בהן, ועוד תעמודנה לנו למורות דרכן
 בקדש כל עוד לא יביאו בהן סדרים נכונים ומשטרים ישרים כאשר
 יעשו יתר העמים והגוים אשר בארץ, ואבנים כאלה אבני קדש הן
 לנו, ושברותיהן „שברי לוחות“ שאסור לנו לעבור עליהם ולרמסם כרגל,
 ואך חובה קדושה היא לאספם הביתה, להכניסם לפני, לפני ולפנים ולהניחם
 בארון למשמרת. ומפסלות הלוחות כל עשרנו ורכושנו המעט אשר רכשנו
 לנו... הן הם שרשי ההיסטוריא ועקריה, ומהם לכל ענף עץ אבות
 תוצאות... כל אמר ומלה, וכל אתא קלילא, כמעט דלית בה משתותא
 הפורחת באויר, באין יסוד נכון ובסיס קים, ואך אפס קצה מתראה
 מבין הערפל, הנה היא תהיה לאות ולמופת להאיר דרך במקום כעורים
 ינששו חכמים וחקרי לב, לגלות הלזט הלזט את המצפונות ולהסיר המעטפה
 מעל פני כל דבר מדברי ימי עמנו, אשר בהררי קדש יסודותו. בידיעת
 הדורות

הדורות וסדרי הזמנים אשר בהם ראו אור החיים גאוני הרוח ואנשי הלב . . .

אחרי הדברים והאמת האלה מי יואל אפוא לשאול שאלת שומה גמור; "מה צורך בספרים כספרי זה? והיש בידיעה זו מן התועלת?" בלתי אם זה סתום העין ולבו בל עמו, והמשכיל ע"ד אמת ומודה על הנכון יכיר כרנע את תועלתו כי רבה וגדולה, ויענה צדקת נחיצותו בפני, ולחנם מעתה לי להרחיב דבר ולהרכות אמר, להמליץ טוב בעד ספרי להללו לשבח; ובאמת הפצתי לבלתי הקדם אליו שום הקדמה ופתח דבר, שום התנצלות ואמתלאות מפני אחת משתי אלה: אם שכל זה למותר, או ללא תועלת; כי המבינים שבקוראים המה יברו את האכל מן הפסלת ימצו את הלשד והמה מן הגידין והעצמות, לוקחים את התוך ואת הקליפה יורקו הלאה, והמה הרואים לתוך תוכו של כל דבר, הצופים ומביטים באספקלריא מאירה את אור הגנוז בספרים המדברים בתולדות הגדולים וקורות חייהם, יכירו וידעו כי כל מה שבראה הספרות הנחו אך ורק מעין פרוזודור להכנס לטרקלין, לבוא עד הקר תכלית ההיסטוריא, ולראות פניה הנעימים והחביבים אשר חוט של חסד וחן מתוח עליהם — כמו שהם — ולהם אפוא למותר הדברים, כי בלאו הכי יוקירו ויעריצו פעולתי, יקדישו את עבודתי הכבדה והרבה, הבוראת כמעט יש מאין, המגלה נסתרות והמפענחת נעלמים, עבודה המפרכת את כל הגוף, התלויה אך בחפוש והקירה, בעיון ובדיקה פה ושם, יקבלו מנחתי בפנים יפים ויברכוני על עשותי נפשות לצדיקים בהקימי ציונים לגדולי עיר ואם בישראל, קריה נאמנה, ובהתאבקי עם השטן המכלה והמאבד כל לבלתי תת לו לעשות מעשהו זר מעשהו להטביע בים השכחה ולהצליל כמימיו העוים את זכר רבים מקרבנו אשר בהם נתפאר, לבל יפקדו לדורות עולמים; וכל אשר הלך אין לו בכינה והשהו אלה דעת, למה זה איגע לכלות כחי לריק לדבר ולשוב ולדבר באזוני, והוא אינו שומע ואיננו זקוק ללשוני, ולבבו לא יבין?! הוא יראה את הצל להר, וההר הוא בעיניו בור תחתיה ונשיה, עולם הפוך בעיניו, הפרוזודור טרקלין והטרקלין פרוזודור — והוא אומר כי כל ספרי התולדה, וכל מה שטרחו החכמים בעריכת סדרי הדורות ויריעת ההיסטוריא לא טרחו אלא בשביל מעשה קל וספור דק המכבד את דעתו, וכמוכן, לו ללא תועלת יהיו דברי הקדמה גם אם יהיו נאמרים ונשנים עד מאה פעמים ואחת, ומן הדין הייתי יכול לפטור את עצמי לבלתי דבר אף שמין דבר באוני הקורא:

אלם

אולם לצאת את פני המבקרים הכאים במרוניא עם כל מחבר
 ובדקתם במומי ספרו שבגלוי או בצנעא, מצאתי לראוי אף לחובה להקדים
 כי עתיד אני, מוכן ומזומן בלב שלם, לתת על ספרי דין וחשבון, לכל אשר
 ישאלני, ואך בדברי חכמים בנחת. וכל הערה קטנה או גדולה אשר
 יעירו את אזני עליה, הנני לקבל בחפץ נפש ולקבעה גם בדפוס באיזו שעת
 הכושר ובזמן מן הזמנים. אבל אל להם גם לשכח כי מן הנקל לבקר
 מחבר, ואדם אין אשר יאמר: נקיתי משגיאה! ואני תפלה: אנא קורא
 הדורות! הבא לבב חכמה בקרבנו וחנונו מאתך דעה בינה והשכל,
 לדעת את דברי ימי גדולי עמנו, החכמים שעמדו לנו בכל דור ודור.
 הביננו, כי ספר התולדה הנהו ספר החיים הנצחיים, חיי אין סוף, שאין
 בהם לא כליון וקרץ, לא מות ואבדון, רק שלום מעתה ועד עולם.

בן-ציון אייזענשטאדט.

י"א מנחם-אב התרנ"ה.

רבני מינסק וחכמיה.

חלק ראשון

שנות דר ודר

זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר: (דנכיס 3)

אם בכלל העיר מינסק היא עיר עתיקה מאד ורבת הימים, רב יתר מווילנא שכנתה ורעותה, ולפי ספירת הסופרים ורושמי רשותא עברו עליה יותר משמונה מאות שנה מאז נוסדה ותחי לעיר (עי' בספר הזכרונות לפלך מינסק בשפת רוסיא הי"ל פה, ועי' עוד בהליקסיקון של ה' בראָקוויז מערכת מינסק); אבל בחקרנו ודרשנו ע"ד קהלת ישראל וקורותיה בה בפרט, נחליט ונאמר, כי מושב היהודים במינסק אינו אך כשלוש מאות שנה ולא יותר. קמנה ומצערה מאד היתה בה עדת ישראל בראשית התישבותה בתוכה.

אולם בימים מעטים ובעת קצרה מאד החלה קהלת ישראל במינסק להתפשט ולהתרחב ותצעד צעדים קדימה, ולא עברו עליה כחמישים שנה וכבר היו בה בית הכנסת גדול ובית מדרש רחב ידיים ועוד בתי כנסיות קטנים אחדים אשר קנו ראשי הקהלה וישלמו בעדם במיטב כספם להפולאנים אשר האחוז בה, ולפי הקבלה נגמר יפוי ושכלול מביהכנ"ס הגדול, תקונו והכנתו למקום תפלה, לבני ישראל כראוי, בשנת "לשמע אל הרנה" (מלכים ה'); ובעבור שנות מספר אה"כ, בראות הפולאנים כי הבית ההירוס והחרב אשר מכרו נכנה והוקם מחדש והוא מרהיב עין ובנוי לתלפיות והוא בית תפלה נאה ומהודר, התקנאו ביהודים ויחפצו לבטל מקחם ולחזור ממכירתם, אבל לא יכלו. כי כבר נתאשרה המכירה בכל תקפה על פי הדת השלטת אז בימים ההם, וגם זה שלש שנים אשר אמר אחד האצילים הפולאנים פה לחדש את הערעור ובמול שמר המכירה הלזו, וישתדל לשלול מביהכנ"ס הגדול את זכויות מקחו שנמכר ליהודים

ליהודים — אבל גם הוא לא הצליח הפצו ופרשת דבר המכירה הנה היא בעוול תקפה וגבורתה], ובהיות הישוב מתרבה בעיר והקהלה נקהלת ביותר, החלו להרגיש אז חסרון רב גדול אשר יורה וורה ואשר ידיו ידיו, כי עד העת ההיא, אם משפט ורין קשה היה בין איש לרעהו, ואשר נחויץ הי' לשאול שאלה גדולה, היה מוטל על בעלי המשפט לנסע לערים סמילאווטש, ראקאוו הסמוכות, לשאול את פי הרבנים הגדולים דשם, ולבלתי עשות מאומה בכל דבר קטן וגדול בלתם.

אז קימו וקבלו עליהם לרב את אחד הרבנים החריפים והמפורסמים בזמנו שהשתמש בכתר הרבנות בק"ק ווענגרוב, הוא הגאון הגדול מוהר"ר משה בן הגאון הקדוש ר' מרדכי ז"ל שנהרג על קדוש השם בעיר לובלין כיום יו"ד מ"א שנת שצ"ו [וחותנו של הרב ר' יצחק בהרב ר' משה כ"ץ בן הגאון הגדול בעל "שפתי כהן" וכן אחיו של הגאון הגדול המפורסם ר' מאיר ז"ק האב"ד דלכוב ולובלין (ועי' בס' "אנשי שם" לידידי הרב הגדול החוקר המהלל ר' שלמה כובר הי"ו (סי' שמ"ז), ובסוף הספר בהערה צד 244 מאת ידידי הרב הגאון המפורסם ר' יוסף לעוונישטיין האב"ד דסעראצק שלימ"א)] ובא בהסכמה על הספר נהלת עוריאל שנדפס בפפד"א תמ"ה, והגדה אמשטרדם תנ"ה, ועי' בהקונטרס גבורת אנשים לבעל הש"ך בהקדמת חותנו הרב ר' יצחק הנ"ל שטפליג בשבחו והוא צועק מרה לשמע מותו שהגיע אליו, ומכנה אותו בשם הגאון הגדול ר"מ ור"ג נ"י פ"ה ע"ה כו', (והוא היה רגיל לחתום את עצמו בשם הי"ד בר"ת: ה', ינקום דמו, כזה. משה בהקדוש ר' מרדכי הי"ד, כן העירני ידידי הרה"ג מוהר"י לעוונישטיין הנ"ל). הגאון הזה בשבתו על כס הרבנות — כמעט הראשונה — הנה לרגלו יצא שם העיר ותתפרסם, וביותר כי כפי הנודע החל להנהיג בה ישיבה וינהרו אליה תלמידים הצמאים וכמהים לדבר ה'. אחרי מותו בשנת תנ"ו (הקדמת הקונטרס גבורת אנשים) נתקבל לרב במינסק אחד מהגאונים החריפים והפטישים החזקים שהיה מפורסם בשם ר' ליבל בעל התוספות, ונתכנה בשם זה מפני היותו בקי נפלא בשיטות התום' אשר בכל השי"ם בהיותו עול ימים (והוא אבי הגאון הגדול המפורסם ר' אשר האב"ד אח"כ בגליל העליון בפה 1) ואבי הגאון הגדול המפורסם בדורו ר' יהודא אב"ד דק"ק קלעצק

(1) והראני ידידי הגאון האמתי הצדיק ר' רפאל שלימ"א אב"ד דבאברויסק בתשובת נכסת יחזקאל (סי' מ"ט) בתשובה להגאון ר' אשר ומשמע שמעות באה שמה בשם אבי ר' אשר ע"ש.

קלעצק (ומיצט 1) וא"ז של הגאונים ר' ליב בעל „שאנת אריה“ ור' יצחק אברהם). זה הגאון ר' ליב אשר היה יליד עיר קמנה בסביבות מינסק בכואו לכהן פאר במינסק, הגדיל כבוד העיר ותפארתה, כי שמו גדול היה בדורו ושמעו הטוב הלך למרחקים, ויצא לתהלה שם ישיבתו הרמה אשר נהג ברב דעת ותבונה, והעיר מינסק קנתה שם על פני חוץ ותהי נודעה לעיר חכמים וסופרים.

בעת ההיא נבחרה מינסק להיות לגליל העליון — היינו כי ע"פ הרב הגלילי אשר יחופף באברתו עליה ועל כל ערי הגליל, המושבות והכפרים ומקום אשר בני ישראל שמה — ישק כל דבר, ובלתו לא ירים איש את ידו. ועבודת הגליל רבה מאד על הרב, כי מלבד שעליו להורות לכל שואל ולשפוט בין איש לרעהו, בין עיר לעיר ובין גליל לגליל — והם נתחלקו לגלילות תחתונים — עוד כל עניני ההכנסות וההוצאות התביעות והחובות המסים והארנוניות שחלו על הגליל, היה על הרב לכלכל כל דבר ואין איש אתו לעזור בעבודת הקדש בלתי שני שמשי הגליל שנתנו לו (עי' ספר זכר צדיק מכתב ג'). ותנתן משרת הרב הגלילי על ראש הגאון האמתי מופת דורו מוהר"ר משה זאב (כהגאון הגדול המקובל ר' יודיל אבד"ק קאוולי, בעהמח"ס קול יהודה, ואבי הגאון המפורסם ר' מנחם מענדיל האב"ד פה, ומחותנו של הגאון ר' יוסף מפנימטשוב בעהמח"ס ראש יוסף (עי' קריה נאמנה צד 97) חתום בהסכמה על הס' „אור ישראל“ להגאון ר' ישראל יפה משקלאוו (פפד"א תס"ב) משנת תס"א, עם הגאון ר' אברהם כרוידא מפראג והגאון ר' דוד אופנהיים מניקלסבורג), והוא נהג את משמרתו בחריצות וירב לפעול גדולות ועל הגליל נתרבו הרבה ערים ומושבות ויטיחו עליו.

והגאון ר' ליבל בעל התוספות מת לערך תס"ח ויבכו לו כל בית ישראל כי קדוש היה שמו וגדול מאד, ותעבורנה על מינסק שנים אחדות ללא רב בעיר, מלבד הרב הגלילי אשר לרוב לא היה מושבו בעיר כי היה נוסע ועובר ככל ערי הגליל, ואך לעתים רחוקות מאד. ואנשי העיר שמו עיניהם בהרב המפורסם, הגאון החסיד והמקובל ר' יהואל היילפערין אב"ד דק"ק הלוסק, אבל למרות חפץ הגאון הזה למהר בואו לעיר בה חכמים וסופרים וישיבה גדולה, לא נתנו לו אנשי עירו אשר הלכו

(1) אבי הגאון ר' יעקב משקלאוו בעל בציעת הפת, אבי הרה"ג ר' ברוך משקלאוו מעתיק האקלירוס, שהוא אבי הרב ר' אהרן אבי הגאונים ר' יצחק ור' יעקב מקארלין.

הלכו לאורו ויראו במושבותיו אור והיים, לעזוב את עירם, ואך בקושי ובטרהא יתרה, עד אשר שלחו נכבדי מינסק שלוחים רבים תכופים זה אחר זה והדבר הזה ארך עד שנת תע"ב ובפנקס דעיר לוסק שנמצאה העתקה מחיי הגאון ותהי למראה עיני הרב המנוח ר' אליעזר ליפמאן ראבינאוויץ שוי"ב ממינסק — יש התימת הגאון מיום ג' בחקוטי שנת תע"א וז"ל: נאום יחיאל בלא"א הרב מוהר"ר שלמה הכ"מ היילפערין חונה פ"ק הלוסק, וע"ד (זהו ראשי תיבות ועוקר דירתו) בק"ק מינסק, אולם להשתמש בכתר הרבנות במינסק לא החל עד שנת תע"ב. לגדולת הרב הזה לא היה חקר, כי מלבד אשר היה מרא דכל התורה וכל ספרי התורה והמצוה, הנביאים והכתובים, שני התלמודים והספרי, התוספתות והברייתות המדרשים והאגדות, כל ספרי הראשונים והאחרונים עד זמנו שגורים היו על פיו ואין קצה לבקיאותו, עוד היה אחד מהמקובלים הגדולים אשר התעסקו בחכמת הקבלה בצנעא, ולא היה ברצונו להיות מפורסם ולהנדע בקהל, ואשר ע"כ לא נפגשוהו פעמים רבות שכא על הסכמות חתום בין יתר גדולי הזמן, ורק על שני ספרים חתם בכל ימי חייו והם על הספר, "עיר חומה" שחבר אחד מראשי הישיבה פה בזמנו רב גדול וחריף מאד ומפורסם ר' אברהם יהודא אליהו (פפדי"א תע"ט) ושם הוא כותב בעצמו: "הנה זה דרכי תמיד להיות נחבא אל הכלים, מלהיות נמנה בין הגדולים כו"¹, ועוד על הספר, "מגן האלף" (זאלקווא תצ"ב) וגם שם מזכיר את דרכו וירא פן יראו המחברים כי בין המסכימים חלקן וישכימו לפתחו לבקש הסכמתו ותעודתו ומקדים ואומר: ויצאתי הוץ מגדרי כו'.

בימי כהונת הגאון ר' יחיאל בתור רב העיר, היה היה לרב הגליל אחר הגאון ר' משה זאב בהגאון ר' יודיל מקאאולי — בנו של הר"ר משה זאב, הגאון מופת דורו מוהר"ר מנחם מענדיל (אבי הגאון מוהר"ר יוסף האב"ד דסלוצק והלוסק, שהוא אבי הרה"ג ר' יהודה אידיל אבי הרה"ג ר' יוסף מפאריץ), ושניהם כאחד הגדילו את תפארת העיר אשר קנתה לה אז שם לעיר מלאה גדולים וחכמי התורה, כי הרבה הרבה תלמידים התלקטו אל הגאון ר' יחיאל אשר שמו הכריז עליו מאד, והוא בגודל לבבו ובבקיאותו הנפלאה בכל מקצועות התורה והחכמה שעברה חק ואין ערוך לה בכל גאוני דורו, הפליא באמת את לבב שומעי לקחו הוץ והבכיר — והגאון

ר'

(1) הסכמת הגאון סרה"ד על הספר, "עיר חומה" היא משנת תע"ב.

ר' מנחם מענדיל נהג גם הוא את משמרתו הגדולה בכינה יתרה ויהי גליל מינסק גליל עליון גם ברוח; אולם לא ארכו ימי שבתו של הגאון ר' מ"מ על כסא הרבנות הגלילית, ותחתיו לקח לכהן פאר הגאון הגדול ר' אשר בנו של הגאון ר' ליב בעה"ת הנזכר, וגדול האיש הזה ומפורסם בתורתו והכמתו, ויבחר לו מקום לשבת את העיר סמילאווויטש — כי כן הרשו להרב הגלילי לבחור לו מקום היאות אליו ביותר למושב התמידי ודירת ביתו, ולא הכריהוהו לשבת דוקא בעיר זו או אחרת. — ולראש ישיבה גדולה נוסף על ישיבת הגאון ר' יהואל האב"ד, נהיה אז הגאון האדיר ר' אריה ליב ב"ר צבי הורוויץ מוויטל, הוא הגאון הגדול הנודע בעהמח"ס „מרגניתא שבא" ונקרא בשם ר' ליבל זעמלער ע"ש עיר מגורו מקודם, (זעמיל בגליל סלאנים), ובמימי היה אז שם האב"ד הגאון הגדול ר' חיים הכהן ראפפורט שנתקבל אח"כ לסלוצק ומשם ללובוב]. והגאון האדיר בעל „שאנת אריה" שהיה אז עול ימים, פתח גם הוא ישיבתו הגדולה אשר קנתה לה שם גדול ונעלה בזמן מועט כי גדול הוא וחריף נורא מאין כהו, בעל לב רחב כפתחו של אולם, ומי ידמה לו בעוזו שכלו ובחידוד השגתו ואין כהוהו כל בני דורו, ויתלקטו אליו תלמידים מופלגים ועלויים לשמע חכמתו כי רבה, ודברי פלפולו העמוק עמוק מאד ומישרים יהלך מבלי יעבט אורחותיו ללכת עקלקלות — כי נעמו. ויתפרסם בכל גלילות ליטא ופולין בשם ר' ליבל ראש ישיבה (ע' בספר „מאורי אש" בהסכמת השאג"א) ולזכרו קדוש יאמר וכבוד ויקר.

ולהגאון ר' יהואל באה תקופה חדשה בימי כהונתו, כי תחת אשר אהב סלה את השקמו והמנוחה ויהי תמיד למהסה על המריבות והקטמות, הנה לעצבון ורחו קפצה עליו רגזו של האריה, הגאון הנורא ר' ליבל בעל הש"א, כי לא היה יכול בעל הש"א להשתמש בכתר אחד של ראש ישיבה עם הגאון ר' יהואל, וימצא תואנות בכל עת תמיד על דרכי הלמוד אשר בחר לו הרב ר' יהואל בפשטות הדברים ומבלי כל פלפול וחידוד, ובפעם אחת כאשר דרש דרש הרב ר' יהואל בשה"ג דרוש הלכני בדיני המין ומצה, יצא הרב ר' ליב גלוי קבל עם ויבטל את דבריו בקושיות ושאלות חזקות אשר אמנם נלאה הרב ר' יהואל לישבם, ובעיר רבה המחלוקת, כי התלמידים גם המה נחלקו לשתי כתות תלמידי הסה"ד ותלמידי הש"א, ובכל מקום אשר תלמידי חכמים מתכנסים ונאספים אך פרץ וצוחה נשמע ואין שלום.

בן כה וכה והנה חשבו שני המאורות הגדולים ונאסף אורם של הגאון ר' יהואל האב"ד דעיר, והגאון ר' אשר הרב הגלילי [מות שני הגאונים הגדולים האלה בדיוק לא נודע למרות רוחם של החוקרים תולדות גדולי ישראל; אולם זאת אמת היא שאין להרהר אחריה כי הגאון ר' יהואל האריך ימים הרבה והי קרוב לפ"ה שנה, וראיה לדבר כי הגאון ר' חיים הכהן ראפפורט בהסכמתו על הסדר הדורות שננתה בשנת ת"צ כותב כזה: „הגאון הגדול זקן ויושב בישיבה, ואם גם לא נפליג ולא נגזם לומר כי בכתוב עליו התואר „זקן“ היה יותר משבעים שנה, כי אם נניח שהיה אז כבן שבעים, הנה יצא לנו דבר ברור כי האריך ימים יותר מן פ"ב שנה, כי מיום ג' ט"ז תמוז שנת תק"ב מצאתי הסכמתו בפנקס הח"ק דמינסק, והיא אמנם חתימתו האחרונה בתוך הפנקס, (ועי' בהקדמת הרב ר' נפתלי משכיל לאיתן ז"ל לסדרה"ד מש"ש), והגאון ר' אשר שמת ויקבר בסמילאוויתש נמצאת חתימתו האחרונה בפנקס הקהל דסמילאוויתש משנת תצ"ז 1]. ותמצא המחלוקת קן לה בעיר ביותר, כי להסח"ד נשאר ממלא משרת הרב הוא בנו הגאון ר' משה היילפערין, שהשתמש בכתר הרבנות בעיר דאלהינוב אשר בגליל ווילנא (והיה חתנו של הגאון הגדול ר' אריה ליב שפירא בעהמח"ס „מעונות אריות ונחלת אריאל“) והגאון ר' אשר הניח גם הוא את בנו השי"א והוא מלא את מקום אביו בהנהגת הרבנות הגלילית גם בחייו, כי קשה היה על הגאון ר' אשר לכלכל בעצמו את כל עניני משמרתו הרבים ולא הספיקה לו השעה, וע"כ נתן את העבודה הכבדה הלזו על שכמ בנו הנאדר בגבורה הארי הגדול שבחבורה, רב הפעלים ורב התושיה. וגם בן שני לו הראוי לאיצטלא דרבנן, הוא הרב הגאון ר' יצחק אברהם, ויהי בלבב הגאון בעל שאגת אריה להשאיר רב בגליל העליון תחת אביו וכי אחיו הרב ר' יצחק אברהם יהיה לרב בעיר; אבל הרב ר' משה היילפערין, אהבים רבים לו בעיר, מכבדי אביו הגאון אשר שמו יצא בקצוני ארץ ואיים רחוקים, ויהי נודע למקובל ואיש מופת, ומוקיירי שמו וזכרו הטוב, ואוהביו גם הוא אשר היה נוה לכריות איש מנוחות ותמים בכל דרכיו, והמה עמדו להגן על כבוד הרב ר' משה כי ישאר

הוא

(1) אמר המהבר: בחייתי בסמילאוויתש הובילוני אחרים ממכירי ויראו לי את קברו של גאון ישראל ר' אשר, ונשתוממתי לראות כי אין כל זכר למצבתו, וכל אוהל לא נבנה על קבר קדשו, ורק אבות לבנים יודיעו כי המקום ההוא קדוש הוא, וכי ספוגה בו נפש גדולה וטהורה...

הוא על משמרת הרבנות תחת אביו הגאון - ומה גם כי הקול יצא בעיר שהגאון ר' יהיאל צוה במרם מותרו, ויבקש מאת אחדים מנכבדי העדה אשר בקרוהו בשכבו על משכבו, כי בנו הרב ר' משה ימלא מקומו כי ראוי הוא לזה (אף שהיו לו עוד בנים ע"י הקדמת הסה"ד להר"ג משכיל לאיתן ז"ל) וכי גם בדרך לפני מותרו את האנשים אשר יעשו חסד וצדקה עם בנו ר' משה העלוב והצנוע; ובכן נתקבל הגאון ר' משה לרב בערך שנת תק"ד. [והתום בפנקס דהח"ק משנת תקי"ז יום ד' טו"ב מ"א, ומשנת תקי"י י"א מ"א].

הרבנות במינסק אחרי מות הגאון ר' יהיאל שהיתה לסלע המחלוקת ולמוצא למריבה, היא היא הקמינה את ערך הישיבה הגדולה של הגאון בעל ש"א, מזה שונאיו ומתנגדיו ראו לעפר בעפר כבודו ולחלל את שמו, ומה הוא בעצמו כהיותו טרוד בדבר הרבנות והמשרה גם כהיי אביו לא היתה לאל ידו לצאת ידי חובת הישיבה והנהגתה כראוי, עד כי סוף סוף נפסקה הישיבה וחדל מהיות לה אורה, ותלמידים רבים מערים קרובות ורחוקות אשר באו להסתופף בצלם של חכמי מינסק וגדוליה ולהתבשם בריח 'תורת גאוניה' - הנה למגנת לבם לא מצאו מקום למו, ויהי להם חסרון ישיבת הרב ר' ליב חסרון מרגש וניכר מאד, כי לא יכלו לשבור צמאונם במים אשר ישאבו מבארות אחרות, הן הם יתר ראשי הישיבה אשר היו אז בעיר, כי המה נתנו לבם אך אל הפלפול האמתי החד המבריק והשנון והוא גם עמוק עמוק נוקב ויורד עד התהום, מלוכב בדוק ומנוסה שלא נבנה על קורי עכביש ואיננו פורח באויר ואך בהררי קדש יסודתו. אשר זהו נמצא בהגאון האדיר ר' ליב אשר כגודל הריפותו וכעוצם חדודו שהפליאו לב ונפש, הנה היה כל התלמוד ומפרשיו הראשונים שגור על פיו עד כי היה יכול לסדר במוחשבתו תמצית ומקור כל התלמוד בשעה אחת (כן העיד עליו רבינו אליהו מווילנא ז"ל ע"י בספר עליות אליהו בהערה ס' מ"ז) ויצמיין גם בבקאותו הנוראה והנפלאה לספור ולמנות אותיות כל הש"ס לכדנה. ויקומו נכבדי מינסק ויתאספו לטכס עצה למנות אחד הגדולים אשר בארץ לראש ישיבה, במקום הגאון ש"א.

שמע שם העלוי הנפלא אשר הרעיש את לבב גדולי מינסק וחכמיה כהיותו מסתופף בצל הגאון שאגת אריה זה עשר שנה - והוא אז נער עול ימים כבן י"א, הוא הנער רפאל ליפלאנדער (בן הגאון החכם ר' יקותיאל זיסקינד האב"ד במדינת ליפלאנד); ועודנו מצלצל באזני

רבים מגדולי נכבדי העיר, כי שם טוב קנה לו בכשרונותיו המצוינים, בראשו החד והחרוץ ושכלו הכביר והעמוק שלא הניח גם שעור אחד מבלי בנות וסתור, ומבלי שאול והשב, עד כי גם הרב ר' ליב ראש הישיבה אשר מאד מאד היה קשה לו להסכים על איש — העיר והכריו כי הנער הקטן הזה יהיה לאחד חמאורות הגדולים בישראל וכי אחריתו תשגא מאד — וינבא לו עתידות טובות, ושמו זה הלך לפני פרנסי מינסק ותורניה ויבחרו אותו בהיותו כבן עשרים שנה, בשנת תק"ג, לראש הישיבה הגדולה, וינתן לו כתב כראוי (ונמצאה חתימתו בפנקס הדק דפה שהיה לפני ראשונה מיום יו"ד ניסן שנת תק"ד עם אחרים מדייני העיר). והרב ר' ליב (בעל שי"א) רבו שמח מאד לשמע כי תלמידו המופלא הריב ר' רפאל נבחר על לראש הישיבה הגדולה שבמינסק, ויקרבהו כמו נגיד ויאהבהו וגם כבדהו — למרות דעת אחרים אשר אמרו כי הרב ר' ליב לא יוכל לראות את תלמידו נוהל כסא כבודו והוקם תחתיו על; כי מלבד אשר קרובו היה ושאר כשרו של תלמידו, עוד היתה תשוקתו כי תשאר הישיבה על דרכי למודה אשר סלל לה במשך שנות עמדו על משמרתו, כי יהיו בה תמים הפלפול והיושר, החודד והאמת, וזאת קרה מתלמידו זה אשר כבר היה מלא וגדוש בשי"ס ומפרשיו ובקי להפליא וגם רב כחו בפלפול אמתי ובסברא ישרה כאשר אהב, ושם לו בין הגדולים. ואמנם תקותו לא נשארה מעל, אך החל להטיף ר' רפאל את לקחו הוך, ואך שמעו תלמידיו את שעורו ויתפלאו נוראות ויראו אור חדש על שמי התלמוד.

לא עברו שתיים שנה, והנאון ר' רפאל ראש הישיבה נבחר גם להיות לראש כי דינא רבתי (וחתימתו בפנקס דח"ק נמצאת מיום א' י"ב תשרי שנת תק"ה ומיום ה' כ"ז מרחשוון ש"ז חתום עם הדיינים ר' יצחק במה"ז יהושע וה"ר דוד בה"ר היים סוד, וחתום מזה: נאום רפאל בהנאון מוהר"ר יקותיאל כ"ץ ראש מתיבתא וראש ב"ד פ"ק מינסק). והמשרה החדשה הלזו אשר נתנה על שכמו הביאה אותו לידי עמל ותלאה צרה ויגון רב, כי קנאים פגעו בו וימררו את חייו ויתאמצו להוריד כבודו, וגם מקור מחיתו החריבו; אבל הרב ר' רפאל לא התאונן על רע מצבו באוני איש ולא הודיע מזה גם למקורביו, ואך תורת ה' היתה שעשועיו, וישיבתו משאת נפשו, וירביץ תורתו כרבים וילמוד מתוך הדק. אולם לא ארכו ימי יגונו, וה' שלח לו עזרתו מקדש כי בני העיר ראקאוו הסמוכה, קבלוהו עליהם לרב בשנת תק"ו, שמה

שמה מוצא די מחיתו ופרנסתו, וגם שמה נהג ישיבתו הרמה והרבה תלמידים עוד נתוספו לו, ויחד עם למוד הגפ"ת החל להטיף לקחו גם במוסר ומדות והוא הי' מטיף נפלא ולוקח לב ונפש במדברותיו הנעימות, ושמו הולך וגדול עד כי לא עברו חמש שנים וכבר לקח אחר כבוד להיות לרב בעיר ווילקאמיר אשר בחבל ווילנא וגם שם הרבה תלמידים וישב בישיבה, ויהי שמה עד שנת תקמ"ז כחמש שנים (וחתנו הרב ר' אלעזר ליוז קאצינעלנבאגען כותב תולדותיו טעה במספר השנים ולפי החשבון הנכון לא היה בוואלקאמיר לרב כעשר שנה ואך חמש שנים ולא יותר).

ולרב הגליל היה בימים ההם הגאון ר' יצחק אברהם; כשש או שבע שנים, מן שנת תק"ט עד שנת תקמ"ז כהן פאר במשמרתו הגדולה, אולם כשל כח סבלו ולא היה יכול לשאת עליו את המשא הכבד הזה, והטרחא המרובה אשר לא הניחתהו אף רגע, כי חלש היה ורפה המוג. וישלח הגאון ר' י"א את דברו לפרנסי העדה ומנהיגיה כי איננו יכול לצאת ולכוא לפני העם הרב הזה ולכלכל כל דבריהם כיאות, וטוב מוב להם כי ישימו משרתו על שכמם אחר אשר כדאי הוא והגון לזה באמת; ובשמוע מנהיגי הגליל את הדבר הזה הסכימו ביניהם כלם לבחור לרב הגליל את בן משפחתו של הרב רי"א, הוא הגאון ר' רפאל האב"ד דווילקאמיר¹), ותהי אספה רבה בעיר סמילאווויטש ביום ה' ד' אדר ראשון לסדר "ושכנתי בתוכם" שנת תקי"ז, ונחתם כתב רבנותו מאת ראשי קציני העדה, מנהיגי הגליל העליון דסביב מינסק, והאלופים המשולחים מכל הקהלות הקטנות והמנינים שבגליל הפרנסים הנכבדים של הועד (עי' בספר זכר צדיק והוא מן פנקס העיר סמילאווויטש), וינתן לו הכתב על משך שש שנים רצופות היינו עד שנת תקכ"ג; אולם אחרי עבור חצי שנה בראות האלופים של הועד העליון כי בתכמה ובתבונה רבה בשקידה וכחריצות נפלאה מנתה הגאון ר' רפאל את משרתו הכבודה הוסיפו לו (ביום א' י"ז אלול שנת תקי"ז) עוד זמן ארבע שנים — ביחד עשר שנה; וישב הגאון בעיר סמילאווויטש, והגאון בעל ש"א רבו אשר אהב אותו בכל לב ונפש לא השתמש אז במשרה ויהי פנוי, ויבחר ג"כ את העיר סמילאווויטש מקום בו תלמידו החביב — לשבת שמה:

גפלא

1) והגר"א אברהם הואל לשבת כמינסק בתור רב פרשי ויורה וירין לכל אשר

נפלא באמת היה המראה לראות איך הארי הגדול אשר לקולו חרדו רבים ולנבורתו בתורה אין חקר ורב חילו לאורייתא וכחו בה מלא עולם, זה הגאון האדיר שבאדירים, רב רבנן אבי התורה והתעודה, שכל חכמי זמנו וגדוליו היו בעיניו כקליפת השום, הכניע א"ע והשפיל כבודו לפני תלמידו הרב ר' רפאל זה, הצעיר ממנו לימים; ובשבתו אתו בעיר אחת נהג בו כבוד כתלמיד לרב, וכאחד העם בא לקבל את פני הרב ר' רפאל בשבתות ומועדים, ולא הפץ להורות בדבר קטן או גדול בלתי שואל את פי הרב ר"פ; אולם הגאון ר' רפאל יקר היה בעיניו כבוד רבו ואלופו בתורה, ולא הפץ לקבל את כל הכבוד והיקר אשר יאציל לו הגאון הש"א, ולתכלית זו העתיק אהלו מעיר סמילאוויץ לעיר הקטנה „דוקאר“ הרחוקה מהלך שעה אחת ממנה; וגם אהרי כן לא היה הפץ הש"א לרובן ולהורות מבלתי שואל את הגאון ר' רפאל תלמידו ולקחת הסכמתו, כי ראה הש"א והבין שה' עמו ובכל אשר הוא פונה מצליח ומפליא לעשות. הרבה חובות ומסים אשר חלו על בני הגליל לתת לשרי פולין אז אשר הכבידו אכפם על עדת יעקב, לא נח ולא שקט ויאזור שארית כחו להשתדל לפני השרים לבטלם כי יותרו עליהם. וה' נתן הנו בעיניהם ויעתרו לבקשתו. הוא הקהיל קהלות ויאסוף אספות בכל עת מצוא, מן הרבנים הקטנים אשר בגלילו והאלופים והפרנסים אשר סרו למשמעתי, ומקודם השיף להם מוסר השכל ודברי כבושין למען ידעו כי שלוחי דרחמנא המה וכי עליהם לעשות מעשיהם באמת ואמונה; לא נשא פנים ולא כבד את כל מהנגד מול האמת, עדי הצליח להבינו דבר לאשורו ולעשות כהפצו ורצונו. אף גם זאת עשה, בהיותו נוסע ועובר דרך הגליל ויבן כי מתאווים העם לשמוע מוסר ודברי תוכחה, עורר את לבב ראשי העם והפרנסים לפקוד את הגאון ר' חיים מוואלאוין תלמיד הגר"א ז"ל, כי יסע מעיר לעיר ומכפר לכפר בכל מקום הגליל ללמד את העם דעת ה' ויראתו ומוסרו הטוב, וכה עברו על הגאון שש שנים, שנות עבודה רבה בשקידה עצומה, עד שנת תקכ"ג. וירא כי רבים צרכי הצבור וכי המה יפריעוהו מהנות בתורה וישם אל לבו לעזוב את הגליל ההוא, ומיד נבחר בכבוד גדול להיות לרב בפינסק והמדינה (עי' בס' זכר צדיק מכתב ג').

ולגאון ר' אריה ליב בעל ש"א לא היה מקום מנוחה בעזוב תלמידו הגאון ר' רפאל את עירו — ואָמָה את חברתו הנעימה לו אשר היתה למזור ולמרפא לעצבון רוחו ונפשו אשר נתעצב תמיד, כמו קללת אלהים רבצה עליו לבלתי תת לו מרגוע ומנוחה שלמה, ויהי נודד בנולה

בגולה ויעבור דרך ערים רבות מערי ליטא ופולין, ויראה כחו וגבורתו ואת ספרו הנפלא „שאנת אריה“ שהוא מכין לדפוס אשר נוראות התפלאו עליו כל החכמים אשר ראוהו ויתפרסם ביותר, ושם „ר' ליבל ראש הישיבה ממינסק“ גדול מאד, ויבא לוואלאָזין ויסר לבית אחד מבני משפחתו הוא אבי הגאון מוהרר"ה ומוהרר"ש מוואלאָזין, והעיר וואלאָזין אז ללא רב, וינתן לו שמה כתב רבנות מאת מנהיגי הקהלה, ושמה הדפים את ספרו שאנת אריה, וינהג שמה גם ישיבה גדולה כדרך ישיבתו במינסק, ומגדולי תלמידיו שמה היו האחים הגאונים המפורסמים מוהר"ר חיים ומוהר"ר שלמה זלמן זצ"ל, שבאו אח"כ להסתופף בצלו של הגאון מוויילנא זצ"ל; אולם גם שמה לא בא הש"א אל המנוחה אשר הדריכוהו ממנה, וישב אח"כ למינסק, ואוהביו ומכבדיו ראו וישמעו כי גדול שמו מאד וכי גדולי ישראל מכל פנות התבל מריצים אליו שאלותיהם ולדבריו קדוש יאמרו, קבלוהו לרב יחד עם הגאון ר' משה היילפרעין, (ובשנת תקכ"ו כבר נהג את הרבנות בעיר ויחתום ידו על הסכמת הספר מאורי אש כזה: „אריה ליב בהגאון מוהרר"ה אשר חונה בק"ק מינסק יצ"י“), אבל לא היה יכול לדור בכפיפה אחת עם הגאון ר' משה, כי נלהב היה הגאון הש"א ברוחו, ובעד זאת העלה עליו חמת רבים אשר מררו את חייו ויראו לקפד פתיל פרנסתו, ואך משפחות אחדות נמצאו באחרונה בעיר אשר תמכוהו ותעזורנה לו בצר, וביחוד הצטיינה האשה הגדולה רבת השם והפעלים „בלומקע“ לבית ווילענקין, אשר החזיקה בימינו ולא נתנה למוט רגלו, ותכנה בעד בני ישיבתו בית—תלמוד (קלויז) נהדר, ותתמכם גם אותם מהונה ורכושה אשר ברכה ה', עדי עזבו את מינסק ויסע ארצה אשכנז, עירה ברלין, ששם השיג את הרבנות במיין, ע"י מכירו הגאון האב"ד דברלין.

שנים אחדות אחרי צאת הש"א מן העיר, הנה שרפות נוראות חלו ותפרוצנה בה, וגם הרב האב"ד ר' משה מות, ורבים מאנשי מריבו של הש"א תמו נאספו והעיר ירדה פלאים ממצבה הגשמי והרוחני, והי דבר רבים בעיר לאמר: „כי בשל הגאון ר' ליב לנו כל הרעה הזאת, כי נוקם ה' את נקמת עבדיו הנאמנים. ובני בית ווילענקין, המשפחה כולה, עולה כפורחת ותשגא חיל, אף האשה הגדולה „בלומקע“ אשר כצאת הש"א מן העיר, אחרי שנות מספר עזבה את הארץ ותבחר לשבת בירושלים עיה"ק, ותכונן שמה ג"כ ישיבה גדולה מכספה והונה, והיא זקנה באה בימים, מכנף ארץ הצבי, מצוין, אמריה תשמיע כי שלום

שלום לזו, והיא שלמה בגופה וממונה, ושואלת את בני משפחתה במכתביה תמיד ע"ד מצב העיר ואנשי מצותיה, אשר התנגדו אל ראש הישיבה ר' ליביל, אם לא הויה כמו לרעה יד ה' לשלם להם.

ולמלא מקום הגאון ר' משה היה הגאון הגדול ר' יוסף הכהן ראפפורט (1) גאון מצוין בתורתו ורוב יחשו (בן הגאון הגדול מו"ה ר' שמחה הכהן ר"פ האב"ד דדובנא הוראדנא ולובלין, בהגאון ר' נחמן הכהן ר"ע); (ועי' בהקדמת הר"ג משכיל לאיתן להסדה"ד שכנראה נעלם היה ממנו שהגאון ר' יוסף השתמש בכתר הרבנות פה, ועי' בהערות לס' אנשי שם צד 249); וברע ואח התהלך עם הגאון ר' משה בחייו (וחתומים יחד בפנקס דח"ק על פס"ד מיום ד' חוהמ"ס שנת תקל"ז); ולראש ישיבה נתמנה הגאון החריף הגדול ר' גרשון שהיה נודע בשמו „ר' גרשון חריף“ (2); ולרב הגליל היה הגאון הגדול ר' שמואל שהיה מתחלה אב"ד דק"ק אמדור והגליל ואח"כ לערך שנת תקכ"ג נתמנה לרב דגליל העליון פה, (נמצא חתום מיום ה' ט"ו אלול שנת תקכ"ד בפנקס דח"ק כזה: „נאם שמואל חונה בק"ק מינסק" ביחד עם הדיינים הי"ר משה ב"ר צדוק וה"ר שלמה זלמן במהור"ר הי"ם וה"ר אליעזר במהור"ר מרדכי וה"ר מנחם מענדיל). וגדול שמו בישראל, ושמעו הטוב יקר אף בעיני הגאון מווילנא, והוא העיד עליו שהוא מפולפל גדול ונעלה (עי' בהקדמת ספרו תשובת שמואל ווילנא תרי"ט וישמש בכהונתו עד שנת תקל"ז (3)). בראשית התמנותו היתה דירתו במינסק, אולם אח"כ השתקע בעיר ראקאוו ונה נפשיה שמה ביום טו"ב אייר שנת תקל"ז, ובשנה קודם לו מת גם הרב הגלילי הקדום הוא הגאון ר' יצחק אברהם נפטר י"ט חשוון תקל"ז, (נמצאות הסכמותיו משנת תקל"ב כ"ח אייר על הספר „באר אברהם“ (שקלאוו תקמ"ג) ביחד עם הגאונים ר' אברהם קאצינעלנבונין מכריסק והגאון ר' שמואל מווילנא; ועל הספר תפארת ישראל זוטא (פפד"א תקל"ד) ביחד עם הגאונים ר' נחמן היילפערין ראב"ד בכריסק, ור' אברהם שמואל אבד"ק מאהילוב, ואז נתמנה לרב בעיר הגאון ר' גרשון חריף הר"מ וינהג משרת רבנותו

1) מקודם היה רב ואב"ד בעיר מצערי פיעסק אשר בגליל סלאנים ולערך שנת תקט"ו בא הנה.

2) והוא אבי הגאון ר' נחום אב"ד דקאפוסק אבי הג"מ בער מוויטעבסק.

3) ובספרו שאלות ותשובות „תשובת שמואל“ (ווילנא תרי"ט) נמצא חתום (כס' ח' וט') כזה: נאם שמואל החונה בגליל העליון יצ"ו, וחתמתו היא משנת תקל"ה.

רבנותו לערד ט"ו שנה משנת תקל"ח עד שנת תקנ"ג, ולר"מ היה אז הרה"ג ר' העשיל בעל "ישועה בראש", ומצמיה ישועה".

במות הגאון ר' שמואל נפסקה גם הרבנות הגלילית מטעם הממשלה אשר הביאו לפניו דבתה רעה, ולרב דעיר לקח אחרי כן הרב הגאון המפורסם ר' ישראל מירקיש (בן הגאון הגדול ר' ליב מירקיש ואחי הגאון המפורסם ר' שלמה זלמן מירקיש האב"ד דמיר, בעתמ"ה ספר "שלהן שלמה"), וגדול היה שמו ונודע לגאון מצוין בתורה וחכמה ומדות תרומיות: (היה חברו של הגאון האמתי ר' חיים מוואלאזין ואתו יחד באו עה"ה בהסכמתם על הדפסת הירושלמי בקאפוסק, ועם הגאונים ר' אריה ליב קאצינעלנבוין מבריסק ור' לוי יצחק מאראדימשוב, והסכמתו היא משנת תקס"ח יום ג' ב' מרחשון, ונמצאת עוד הסכמתו משנת תק"ס על הספר "עמודי שמים"); ובניו הרבנים הגדולים הפיצו גם הם אור תורתם במינסק (ועי' בספר "דעת קדושים" להח" א"ש, פמברורג תרנ"ח).

כבוא הגאון ר"י מירקיש לשבת על כס הרבנות במינסק, כבר היתה העיר גדולה ומלאה חכמים וסופרים, אולם בימיו נתגדלה ונתפרסמה ביותר, כי הוא ראה לתקן תקנות טובות ומועילות בעיר ולמנות חסרונות, ונשא ונתן בענינים שונים עם רבים מגדולי ישראל ויבוא אתם ככתובים, וישתדל הרבה בשכלול הישיבה דוואלאזין ויהי מן התומכים והמסייעים הראשונים להגאון מוהר"ה חברו ואיש בריתו בגופו ונפשו. אף לטובת הכלל רבות עשה גדולות ונצורות ולא חס על בריאותו בכל דבר הנוגע לישראל והיהדות, ויצא לו שם לאחד מגדולי ישראל השרידים העומדים בפרץ; ולימינו עמד אחד הנכירים האדירים בימיו, בן נאונים וגדולים, שלשלת היחס, רב פעלים ורב להושיע, נדיב לב ומטיב חסד הרב התורני ר' צבי הירש לבית שמואל וויץ (ונתכנה בשם זה שמהאוויץ ע"ש אביו הגאון הגדול המפורסם כדורו מוהר"ר שמחה אב"ד דפוחאוויץ, אחי הגאון הגדול ר' יוסף מרגלין ז"ל האב"ד דסלוצק והלוסק); ושניהם כאחד אשר היו עושים ומעשים עשו את העיר לתלפיות שהכל פונים אליה, ותהי למקום תורה, נדיבות וחסד, צדק ומישרים, ויגדל כבוד הגר"י בעיני כל בני העיר, וכלם העריצוהו והקדישוהו ויכבדוהו כלבב שלם. ותחת אשר הרבנים שלפניו כמעט אחד מהם לא היה אשר לא נמצאו מתנגדים נגדו, הנה הוא חביב היה על כל איש מכני ערתו, ודבריו כדברי האורים, קדושים ונמרצים, ואהריהם לא ישנה; אולם למגנת

לב עדתו, אשר התימרה בכבודו לא ארך זמן שכתו פה וימת לערך שנת תקע"ג (אחמ"ח): חבל על כי לא מצאתי בביה"ק הישן דמינסק את מצבת הגאון ר' ישראל ז"ל, בעוד אשר מצבות קדומות ממנה נכרות ובלטות, ולא נודע זמן מותו לנכון). כמותו עשו למו בני העיר ועשירה לחוק עולם ולא יעבור, כי מן הוא והלאה, לא ינתן בעיר התואר רב ואב"ד יהיה מי שיהיה — ורק אשר יבחר לשבת על כסא הרבנות במינסק יקרא „מרא דאתרא“ — כי מי ידמה לו — אמרו בני העיר — ומי ראוי להיות ממלא מקומו, והוא עולה על כל בגדלו בתורה, בצדקתו הרבה, וברוב חסדיו ומיבותיו עם כל. [וידידי המנוח הרה"ח ר' נפתלי משכיל לאיתן ספר לי, כי שמע מאחד מוקני העיר שמעם הדבר אשר לא נתן הרשיון לשום רב, אחרי מות הגר"מ, לחתום א"ע רב או אב"ד הוא, מפני שהגאון מירקיש היה איש אמיד ובעל אוצרות, ובהיות חפצו ותשוקתו תמיד אך להביא סדרים בעירו ולתקן תקנות, הויל תמיד כסף מכיסו בחשבו שיקבל הכסף לאחר זמן מן הקהל, אולם כנפלו למשכב ויבן כי קרובה אחריתו לבא, קרא אליו את הנבאים ופרנסיו העיר ויעד בם לאמר: אם תשיבו את כספי לבני אחרי מוב, אבל כל עוד לא תשיבו את הכסף ליורשי הנני לוקח אתי במשכנתא כמרם אלך ואינני, את השם רב ואב"ד, שאסור יהיה לכם לקבל רב תחתי, רק בהשתדלכם כי יושב כספי ליורשי ובני משפחתי הנמצאים].

בימים ההם והנה נרגש היה חסרון מוכיח. בשערים ומגיד מוסר לעם, כי מן העת אשר השתמש הגאון ר' רפאל בכהונת ר"מ וראב"ד ואח"כ בכהונת רב הגליל פה, ראו בני העדה כי ברכה כהתוכחה בכלל ובמטיף מצוין לעם, כי רב כחם לבער כל רעה ולשרש כל שרש פרה ראש ולענה, ואבות לבנים גלו ויודיעו את עוצם תקפת הגאון ר' רפאל בכח פיו, את מדברותיו הנעימות אשר ירדו קרב וכליות, אף גם זכרו את המוכיח הנמרץ והנפלא כתוכחתו ר' משה בה"ר יהודא (הוא המחבר ס' „אבן שוהם“ היה מקודם מ"מ פה ואח"כ לערך שנת תקכ"ד נתקבל למו"מ בק"ק לונדון ושמה נדפס ספרו הנ"ל בשנת תקכ"ח), ומה גם בזמן ההוא אשר שערוריות נעשו בקרב המדינה ע"י המרידות אשר מרדו אנשי רשע בממשלה הרוממה, ויראו נכבדי העדה כי עת היא לעקור כל רשע כסל ולהשיב לב בנים אל ה' ומלך; ויתנו משרת „המגיד דמתא“ על ראש אחד הדרשנים והמוכיחים הנמרצים ר' אברהם כ"ר אשר אנשול

אנשיל בעהמ"ח"ס „עמוד הימיני“ נדפס בפה שנת תקע"א בהסכמות הגאון מוהר"י מירקיש האב"ד והגר"ח מוואלאוין; והוא כמתק לשונו פעל רבות על לב בני העדה אשר הוקירו מוצא שפתיו מפז. [וקצת מתולדותיו עי' בתקדמתו לספרו].

והגאון ר' מנחם אליעזר [בן הגאון בעהמ"ח ס', „עטרת ראש“] חתנו של הגאון מוהר"י האב"ד פה, איש גאון וחרוף מאד ומפורסם עד כי הנרא מוויילנא כבדהו ויעריצתו בגלל ספרו אשר היה למראה עיניו, והוא ביאור על מס' קנים בשם „יעיר קנו" 1); הגיד שיעורים שונים וירביין תורה ברבים בעיר. והרב הגביר הנודע, רב חסדים ותהלות המופלג בתורה ויראה ר' חיים בה"ר צבי (הני"ל) שמחאוויץ, מרבה בחסדים ומטיב עם בני העיר וביחוד עם לומדיה השוקדים בתורה והוא זן ומפרנס את בני הישיבה הרכים ועושה חסד לכל, [נזכר בס' אגודת אוזב לדודו הגאון הגדול ר' משה זאב האבד"ק ביאליסטאק בעל מראות הצובאות], ובני בית ווילענקין מראים ג"כ פעולותיהם הטובות והנכרות בעדה.

משמת הר"י מירקיש בטלה הרבנות, ותחתיו נבחר למד"א הרב המאוהז ר' שמואל סג"ל, ולא האריך ימים על משמרתו ונפטר ביום א' עריה טבת תקע"ט; ובימיו בא למינסק אחד מבני רייסן, ויליד עיר פאלאצק, איש גאון גדול וצדיק מפורסם, בקי בכל הש"ס וגדול ג"כ בחכמת הקבלה ושמו ר' מנחם מנדיל, והיה לראש ישיבה; ושמו הגדול הלך לפניו ומכל רחבי המדינה נהרו אליו תלמידים מופלגי תורה ולומדים, (ובחם הגאונים ר' משה שמואל פינס בן הגאון ר' יצחק פינס; והגאון ר' י"ט ליפמאן היילפערין בהגאון ר' ישראל היילפערין). והגאון ר' ישראל בהרב ר' חיים היילפערין שהיה מקודם רב ברוזינאיי, (נכד הגאון ר' מרדכי אבד"ק סוויזו בן הגאון חסיד מו"ה טוביא יחיאל היילפערין האב"ד דק"ק בעלז ובערוזאן, בהגאון מופת דורו ר' ישראל היילפערין אבד"ק סוויזו וחצי גליל לכוב, בהגאון הנודע ר' אברהם היילפערין האב"ד דקאָוּוּלי ולמעלה בקדש) נבחר למד"א במקום הגאון ר' שמואל 2); והגאון ר' יצחק ב"ר נפתלי הערץ לבית פינס היה לראב"ד, ושניהם נפטרו בשנה אחת בשנת תקצ"ו. ור"י ליב די בומין מ"צ ואב"ד בעיר מאָהליב — (נכד הגאון ר'

1) עי' בספר עליות אליהו תולדות הגר"א בהערות שם.

2) הגר"י היילפערין היה מתלמידיו של הגאון ר' י"ט ליפמאן מקאפולי (בעל

קדושת י"ט).

ר' ברוך, בענדעט מ"ץ דהאסלאוויץ, אחי הרה"ג ר' צבי שמהאָוויץ ממינסק, בני הגאון ר' שמחה מפוחאָוויץ, נבחר למ"ץ הגדול פה, (עי' בהקדמת הספר פרדס רמונים לחתנו הגאון הגדול ר' משה יצחק אביגדור האב"ד דשקלאָו וקאוונא); והרב הגדול הדרשן המפורסם ר' אברהם אבלי ריואנוס מ"מ דמתא בימים האלה, פום ממלל רברבן ומפיק מרגליות טובות מחבר הספר הנעלה "מחזה אברהם" (ווילנא תרכ"ד). והגאון ר' משה שמואל פינעס הראב"ד בהסכמתו לספר זה אומר: "נהירנא כד הוינא מלייא והוי כולי עלמא רהיטי בשבתא וברייגלא לשמוע נעימות חכמה ומוסר השכל כמשל ומליצה מפה קדוש של הרב המאוה"ג הדרשן המפורסם מוהר"ר אברהם אבלי מ"מ דפ"ק ושאר קהלות". והגאון ר' גרשון תנחום אומר בהסכמתו: "ונוראות נפלאותי בשמעני דברים יוצאים מפי קדשו וברוח צה שפתיו הטיף נאמותיו למקהלות רבבות עם בפ"ק", (ונפטר ביום ה' טבת תקפ"ח). והרב הנדיב רב תהלות מוהר"ר זאב וואלף ווילענקין טפרנסקי העיר ומעסקניה הגדולים לטובת הכלל, יוצא ובא בכל עניני הקהלה ומשתדל הרבה בתקונה. והרב המפורסם ר' יחיאל מיכל ב"ר צבי בן איש ניעשויעו, רב תורני וגדול בתורה, עשיר ונדיב לב ואוהב תורה ומוקיר רבני; קנה בית חומה מקנין כספו באמצע העיר ברחוב קיידאנאווי, ויפתח ישיבה גדולה ונכבדה וישחד בעדה מכספו והונו, ויהי מתומכיה בנו ורוח, (הוא הרב המחבר ס' "לזכר לישראל" ע"פ אבות, נדפס בוויילנא והוראדנא תקצ"ב), ונפטר בשנת תר"ה (ומצבתו נעתקה בס' "דעת קדושים" ואנכי לא ראיתה). ועדת ישראל במינסק עשתה חיל רב בקנין הנפש והרוח, ותצא שמה בין הקהלות המפוארות בישראל.

תקופה נכבדה וגדולה בקורות העיר מינסק החלה בשנות תקפ"ה, חבל של רבנים וגאונים גדולים אדירי התורה, כבירי החכמה והתושיה, רבי הפעלים והתהלה, המה עמדו לראש הקהלה ויאצילו מהודם עליה, כל אחד ואחד במקצוע שעסק בו, וכל איש ואיש בדרכו הלך בה, וכלם פנו אך למטרה אחת קדושה להרים קרן התורה בישראל בכלל ובמינסק בפרט; כי ממינסק אז, תצא תורה ודעת לכל הקהלות סביבותיה. הגאון ר' ישראל מיכל ישרון (בהר"ד חיים מקארעליץ ותלמיד מובהק להגאון הצדיק המפורסם ר' דובער מקארעליץ) איש חכם ושלם, משכיל ורב תבונות, וגאון גדול בתורה, הרביץ תורה ברבים, ויהי לר"מ בכהמ"ד הגדול פה, בעל לב רחב וכביר, ורב פעלים ואביר התושיה; ואחד

מבני

מבני רייסין שבא לגור במינסק ולהשתקע בה, הגאון מוהר"ד אברהם ברה"ג ר' יהודא ליב שהיה מ"ץ בחאטימסק, מנכדיו של הגאון הגדול איש האלהים המפורסם מו"ה ישראל אבד"ק שקלאוו (בעהמ"ח ספר אור ישראל); אשר זה אברהם יעוד בהיותו צעיר לימים התפרסם ויצטיין ברזחב לבו כביר שכלו ועוצם בקיאותו בכל מקצעות התורה הנגלית והמקובלת, וכבן כ"ד שנה חבר את ספרו אשר עד מהרה יצא טבעו בעולם ויתפרסם על ידו בשם טוב כאחד הגאונים הגדולים ספר קמן הכמות ורב האיכות הוא הספר "משכיל לאיתן" נדפס בשקלאוו (שנת תקע"ח); והגאונים הגדולים המסכימים ר' שאול מווילנא ור' מנשה מאילייא כותבים כי גלה חדשות ויראה מקומות רבים אשר נתעלמו מגדולי האחרונים, וכי כביר כחו בכל השי"ם ובכל ספרי הרמב"ם ובקיאותו נוראה ונפלאה (יעווי"ש בהסכמות), ומשנאתו לעשות תורתו קרדום לחפר בה, הקדיש כל ימיו אך לתורה ולתעודה ללמוד וללמד ויסתפק במועט ויהיה חיי צער ועני; ביום לימד תורתו ברבים ויגד שעורים שונים בגמ' וברמב"ם, ובלילה בשוכו אל ביתו שכב על משכבו וישנן את ספרי היד החזקה לרמב"ם בע"פ; ויהי אומן את ילדיו, בידו האחת אוהו ביד תנוק ובידו השנית כותב ספרי תורתו וחדושו; והגאון ר' מנדיל גם הוא תמיד לא פסק מללמד תורתו ברבים, ויעמיד תלמידים רבים וגדולים וישתדל למעת בהם כל מדה נכונה והתרחקות המותרות, וכדרכו בקדש אשר בהר לו לסגף את גופו בסגופים ותעניתים ויסתפק ממש בקב הרובין, בפת קבר ובשה, ובצלוחית של מים, ויתרחק מכל המדת התבל, ממאכלי בשר ודגים ומטעמים בלתי אם משבת לשבת, (וספר לי אחד מתלמידיו ה"ה ידידי הרב הישיש והזקן המופלג ר' ברוך מרדכי מקלעצק כי בראות את הגאון ר' מנדיל בפעם הראשונה הרב הצדיק ר' נח מלעכעוויץ בהיותו במינסק וכבר שמע את שמעו שגדול כחו בחכמת הקבלה, ומצאהו בחוש ודל, ובעל גו רזה, אמר בדרך הלצה על ר' מנדיל "אין בר (בלע"ז) אלא במקום תורה"; והגאון הצדיק החריף בנגלה ובקי בנסתר אחד מאהוביו של רבינו הגאון מוהר"א מווילנא ר' יעקב ב"ר שאול ליבאשיץ, גדול שמו ויהי נודע לאיש מופת ועושה נפלאות (ומספרים כי דרכו היתה לנסוע בימי עלומיו להגרי"א ז"ל לוויילנא ובהיותו בפעם אחת ביה"כ בוויילנא והתפלל בבית מדרשו של הגאון בקש הגאון שישכבדו את ר' יעקב ליבאשיץ בהגבהת התורה והוא יגוללה); גם הוא הרביץ תורה ויאלף לעם מוסר ודעת, (והוא נפטר בהיותו מופלג בזקנה בן צ"ה בשנת

בשנת תרי"ג); והנאון האכרך ר' יהושע אייוויק במהור"ר יחיאל גם הוא ראש ישיבה גדולה, מפרק הרים ומוהנן זה בזה כסכרא, איש חריף גדול ונפלא (ונתפרסם אח"כ בשם ר' אייויל חריף, או ר' אייויל ראש הכרזל האב"ד בקאלוואריע, ווילקאוויסק, סלאנים, הנודע בשם ספרו בעל "עמק יהושע"), אף מוכיח בשער, ומגיד מישרים בחברה קדישא; והרב הג' השלם ר' ברוך כמוהר"ר צבי, דיין נכבד ואיש תבונות, מכלכל הכל עניני הקהלה בחכמה ודעת (1); והרב המאוה"ג כביר התבונות ר' זאב וואלאך במהור"ר משה ספרא ודיינא עומד לשרש בקדש ומנהיג בחריצות יתרה את משפטי העדה, ומלמד תורתו ברבים גם הוא; והרבנים הגבירים המפורסמים ונדיבים ר' הירש בה"ר חיים שמחאוויץ, והר"ר יעקב הורוויץ מדאקשיץ, משגיחים בכל עז יכלתם על עניני הקהלה למנות כל הסרון ולהביא אליה ברכה; ונלוח עליהם לשאת כמשא הצבור הרב הנדיב הגביר רודף צדקה וחסד מוהר"ר צבי הירש זאלצמאן, האוחז מעשה אבותיו מדור דור בידו, ומרבה לגמול חסד לכל אדם, מקבל את כל בסבר פנים יפות, ומאזין ומקשיב לדל; ותהי מינסק לעיר הרת גאונים צדיקים חכמים ואנשי מעשה.

התקופה של אחרית המאה הששית היא הצמיחה מקרבה במינסק הרבה ככבים מזחורים כוזהר הרקיע על שמי העיר בפרט, ועל שמי ישראל בכלל, הלא המה: ר' יקותיאל זוסיל הכהן ראפורט; ר' יעקב הלל עמטינגער; ר' יעקב אהרן לוריא; ור' ישעיהו זכריהו הכהן יאלרעש מלכוב, ועוד. וכל אלה, מטיבי הצעד הרימו את דגל מינסק וישאו נקה למעלה למעלה. כלם בני משפחות רמות ונשאות, כבודות וגדולות בישראל אשר שמן לברכה ולתהלה בארץ. ר' יקותיאל זוסיל הכהן, רב וגאון מפורסם, גדול בתורה ויחש (בן הנאון המפורסם ר' חיים הכהן ראפורט אבד"ק אוסטרהא בעהמ"ה שו"ת מים חיים), חכם ושלם בידיעות העולם, וסוחר בעל אוצרות נכבד בעמו, שוע ונשוא פנים, אהוב לבריות ורצוי לכל אדם, נשא הן וחסד בעיני שרים ורוזנים ויבקשו קרבתו ויתענגו בחברתו, פתוח היה ביתו לפני ת"ח, רבנים גאונים, ויקרב באהבה גם את המשכילים היחידים אשר השכימו לפתחו בהיותו

(1) ואחד מגדולי הדיינים בעת ההיא היה ג"כ הרה"ג המפורסם ר' שואל כמוהר"ר שלמה, ותחתו בהסכמות רבות על ספרי מחברי זמנו וביחוד על הס' "דרך תבונות" (מינסק תקצ"ה) עם הגר"מ ישרון ומהר"ל די בוטין.

בהיותו איש ההולך בשביל הזהב, וינחל כבוד ויקר וישמו לתהלה, עד כי בשנת תרמ"ו עפ"י הסכמת ראשי הגלילות בכמה פלכים בארצנו נבחר להיות חבר לוועד הרבנים העומד להתאסף לפרקים על יד המיניסטרוים לענינים הפנימיים. וכרוב עסקיו ומסחריו אשר פרצו בעיר ובמדינה, הקדיש רבי עתותיו לתורה ולמעשה, ויעש גדולות ונצורות לטובת הישיבה דוואלאוין ויהי אחד מגבאיה היותר גדולים. ור' יעקב הלל עשטינגער, אחד מגדולי התורה ונדוע לגאון, מגדולי העיר וחכמיה, (בן הרב הגביר המפורסם ר' מיכל ראווער מווארשא וחתנו של הרה"ג המפורסם ר' צבי הירש שמחאוויץ מפה) וגביר נדיב ורב פעלים, עושה ומעשה בטובת הקהלה ותועלתה. והרב הצדיק הגביר האדיר ר' יעקב אהרן לוריא, (בן הרב ר' יהודא אידיל לוריא, ואחי הגאון הגדול הנודע ר' דוד לוריא מכוחאו); התעסק הרבה בתועלת העדה וקיומה, וישכלל את בית החולים הגדול הבנוי לתלפיות; ומצוין כיראתו וענותו, ויתעסק גם לטובת הכלל, וישא חן בעיני הקיסר האדיר ניקולאי בעד לכו הטוב ופעולותיו הרבות לטובת הקהלה, ויקבל ממנו אות כבוד (מעדאל) לשאת על צוארו.

ואהרון אהרון הוא ר' ישעיהו זכריהו הכהן יאללעש, גאון גדול בקי בכל חדרי התורה, חכם וכליל השלמות והמדעים, רב היחש וגוע גאונים מדור דור מכני בנוו של הבי"ח והפני"י, מילידי העיר לעמבערג למשפחת יאללעש המפוארה, רב תבונות ורב תהלות פאר האדם המעלה, איש האשכלות תורה וחכמה, הקירה עמוקה ויראה עילאה, אשר בעודנו באביב ימיו כבר נתן מפריו הטוב לאוהבי חכמה ודעת, וידפיס מחברתו הנעלה "עת לדבר" ע"ד תקון המדות הישורות המוסריות, בשנת תקצ"ד בלבוב, (וחברה בארבע שנים לפני זה בהיותו בן י"ב שנה); וספר "דובר מישרים" ע"ד ידי זרים שהיו במעל ליחס הגהות הש"ס להר"ד מרדכי יפה בעל הלבושים (שם תקצ"א) ויהתום שמו "פלאי", (ע"י אוצרה"ס לבן-יעקב אות ד'). וישא ויתן בדברי הלכה את גדולי גאוני דורו, את הגאון ר' עקיבא איגור (ע"י תשובות רעק"א סי' קע"ו) והגאון ר' משה סופר (ע"י תשו' ח"ס הלך חו"מ סי' כ"ח), ואת הגאון ר' אליעזר לאנדא מבראד ואת הגאון ר' צבי הירש חיות. ומראשית בואו הנה בשנת תקצ"ד (שאז בא בכרית הנשואין את בת הגביר הנדיב האדיר המפורסם בשם ר' יעקב מדאקשיץ) הרבה להרים את קן התורה ולאחד אמה את ההשכלה הצרופה והמוזקקה; וכרוב שקידתו בתורה, כן הרבה לשקוד בחכמות

בחכמות ומדעים, ויחבר ספרים כשלישים במספר, שו"ת והדושים על הרמב"ם (והלך מהם נדפס בשנת תרמ"ב ע"י בנו הרב הנכבד הגביר האדיר, נדיב ועושה חסד, שלשלת היחס ר' זוסמאן הכהן יאללעש הי"ד מקציני העיר מינסק ושועיה יהיו 1) בדבר אמונות ודעות, בחכמת החשבון, התכונה והמדידה. ויהי ביתו בית ועד לחכמי התורה אשר בעיר, וביהוד כאה ורע היה את האברך הגאון הגדול והעילוי המופלא אשר היה בקי בכל הש"ס באביב ימיו בחיותו בן ח"י שנה, והוא ר"מ בכהמ"ד הגדול ר' דובער יצחק אייזיק יליד העיר הקטנה קראסנע; ואת האברך בנו של אותו גאון וצדיק מפורסם ר' עקיבא איגר מפוזנן הוא הרב המאור הגדול בתורה, צדיק וחסיד, עושה ומעשה מו"ה שמואל איגר, ואת הגאון הצדיק תמים ומתמם את אנשי מעשה ר' אברהם דווארצער, אוהב צדקה וחסד ורודף שלום וטוב; והמה יחד כאיש אחד חברים עמדו לעזור ולתמוך בידי דורשי תורה ותושיה, חכמת ישראל ותעודתו, ויהיו לנס העיר ולתפארתה.

והימים, ימי כבורי ההשכלה, כי רחש לב המלך האדיר ניקולי הראשון דבר טוב לעמנו, להשכיל את בניהם ולחנכם בלשון המדינה וספר; והנה נפלגו בני מינסק לשתי כתות, והרבה הרבה דעות נשמעו בה, אלה מימינים ואלה משמאילים; הרבנים האדוקים עמדו כנגד ההשכלה אשר היתה בעיניהם כסמל בלהות ודמות מלאך משחית נתנו לה, אשר מטרתה אך ורק לחלל כל קדש ולהרוס כל יסודי בנין דתנו, ויגזרו אמר כי רעל בה, וכל הטועם טעמה הרי הוא מתחייב כנפשו, וע"כ בשמעם מנסיעת הד"ר לילענטהאל דרך ערי ארצנו ומהשתדלותו לחכמים את ההשכלה בחלונותינו אמרו לקחת נקם ממנו; אבל רבים נמצאו אלה המעריצים את ההשכלה והמחזיקים אתה כמעוויה; והמה ר' ישעיה יאללעש, כביר החכמה והמדעים; ור' יעקב ב"ר שלמה זלמן קאפלאן, חכם נמרץ ומשכיל אשר העריך ותקן והגיה ועשה נוספות לספר "ארץ קדומים"; ור' מרדכי במהור"ר אביגדור חכם והוגה דעות נשגבות שלם בכל דבר מדע; ור' דוד ב"ר יעקב אהרן לוריא, חכם וסופר נעלה, מצוין

1) אמר המחבר: מצאתי מקום בזה להעיר את און הרב הגביר הנכבד הזה לעשות חסד עם כל דורשי תורה ואוהבי חכמה ודעת, להביא לבית הרפוס, מכתבי ידו אביו הגאון הגדול אביר החכמה זצוק"ל, למען יהנו רבים מאור תורתו וחכמתו ויתבשמו בדבריו המסולאים, הנוגעים בכל דבר חכמה וימיע, ויזכר גם הוא לטוב בגללם!

מצוין במדעים וכביר הפעלים (הוא כתב הרבה מאמרים במכח"ע בזמנו והתם א"ע בהסתר "ד"ל" או בשמו המפורש); והרב המדעי, תורני ומשכיל וסופר נעים ר' יהודא בצלאל ב"ר זאב וואלף לבית עליאסבערג מאוויניץ, (בעל המחבר ספר "מרפא לעם" — ועוד); מחלוצי ההשכלה ולוחמי מלחמתה בכה ועזו בישראל בכלל ובמינסק בפרט, והמה פעלו לטובה על העולם רב הכשרון יהודה ליב ויכניסוהו בביתה של ההשכלה להסתופף בצלה, אשר נתפרסם אחרי כן לסופר רוסי-עברי כביר ונאור בשמו הנמרץ לעווא נדא. ובני ישראל במינסק קבלו את הד"ר ליליענטהאל בסבר פנים יפות וישמחו בו ויקרבוהו כמו נגיד, ויכבדוהו בכהמ"ד אשר לחסדי לויבאוויץ ביוה"כ בעליה, ויראו לו אותות כבוד ויקר (עי' מכתב הד"ר ליליענטהאל הנדפס בספר "לקט אמרים" הוספה להמליץ תרמ"ח) ויחלו לחנך את בניהם על ברכי התורה וההשכלה. הדת והדעת.

ומינסק זה כבר אשר אבדה צבי עדיה והדר גאונה ותפארתה, וימותו גם משניהם, משתי המפלגות, תרכנים הגאונים אדירי התורה וכבירי החכמה והמדעים יחד נאספו, בעת קצרה מאד מתו אחד אחד ר' ישראל היילפערין, ר' מאנדיל, ר' יצחק פינס, ואח"כ ר' אברהם משכיל לאיתן, ר' יעקב הלל עטמינגער, ר' שמואל איגר, ר' מויכל מנישוויעז הר"מ, ואח"כ ר' ישעיהו יאללעש, ור' דובער אייזיק, והמ"ץ הזקן ר"ל די בוטין, נגדעו ארזי לבנון אלה, ומינסק בכה בכתה להולכים האלה; גם ר' יהודא בצלאל ור' יעקב קאפלאן ור' מרדכי בהר"ר אביגדור ועוד מתו, ותכך עדת ישרון על בניה יצאוה ואינם, וחסרון נרגש מאד בעיר וסביבותיה. ור' דוד לוריא, ואחיו הרב השלם במדעים, רב תבונות וגביר עושה חסד, ר' שמחה לוריא, הולכים בשביל הזהב ועומדים בין התורה וההשכלה ובין האמונה והדעת, ועושים חסד לאוהבי תורה ולדורשי מדע והשכל יחד.

עוד בחיי ר"ל די בוטין אשר זקן היה וכא בימים ומחולשתו ורפיון גוו, קבלו בני מינסק עליהם למד"א את הגאון המפורסם ר' דוד מעביל מסטויביץ, שהיה חכם נמרץ כהויות העולם, הוגה דעות וחוקר עמוק, ועל כלם גאון גדול בתורה, מגדולי הזמן וראשיו, יליד העיר הקטנה טורעין אשר בקרבת מיר לאביו הר"ר משה ממשפחה נכבדה, וכבן מ"ז בא להסתופף בצל תורת הגאון האמתי מוהר"ח מוואלאוין, (ויהי חבר ורע להגאון האמתי ר' יוסף מסלוצק, ורבן של הגאונים ר' יהושע העליר ור'

ור' אברהם שמואל מאיישישאק), בשנת ה"כ"ה לחייו נתמנה לרב בעיר סמויפין עיר מושבו אשר משם לקח לו לאשה את בת אחד הנכבדים, וישמש שמה בכהונות רב ואב"ד שלשים ושתיים שנה מן שנת תקע"ז עד שנת תר"ט, ואז נבחר והורם למד"א בעיר מינסק, (ושמה חבר את ספרו הנכבד "בית דוד" בשני חלקים שו"ת ודרושים יקרים, והתנו אשר אמצהו כבן הרב הגאון ר' משה ליב, ג"כ מילידי העיר טורעין, אשר היה אח"כ למו"צ ראשי פה, עם התנו הרב הנ"ר שאל חיים (שהיה אח"כ אב"ד דדוכראוונא ועלה לירושלים) סדרוהו לדפוס ויתעסקו בהדפסתו, וזה הראשון, הרמ"ל, עשה לו גם נוספות וידפים בו את לקוטיו), בהרב הגאון הנפלא הזה מצאה העדה נחומים על אבודתיה הגדולות שאבדה בזמן קצר מאד, כי כביר הרוח היה ובעל לב רחב, אוצר התורה והחכמה ומקרוב ומרחוק נהרו אליו לשאל בעצתו ויהי שמו גדול גם ליהודים גם לנוצרים אשר כלם הכירו ערכו הרב ורזונים אשר נשפטו ביניהם הגישו אליו משפטם וישענו על בינתו הרחבה.

והרב ר' ישראל אשר ב"ר עוזר יליד הוראדנא, רב גדול בתורה ודרשן מהולל הונה דעות נעלות נתמנה למ"מ דמתא ויתאמץ להישר את הלבבות ולפשט את העקמומיות—לעשות שלום בעיר ויער למוסר את אזני המפלגות השונות בדברים חמים ונמרצים, בדברי השכל ותוכחת מוסר, ומצאו מסלות בלבב ההמון אשר התענגו עליהם ויהיו להם למקור חיים, ושמו נודע ומפורסם לתהלה לאחד הדרשנים הגדולים והספדנים הנפלאים אשר רב כחם להוציא מים גם מסלע ולהויל גם אבן קשה, והרב ר' אברהם ב"ר יהושע עווענציג, רב גדול והריף ראש מתיבתא בקלויז בלומקעס, והרב המאוה"ג המפורסם, דרשן ונודע למקובל ר' אברהם בה"ר זכריה מענדיל לבית המכונה, (ע"ש אא"ז הגאון ר' רפאל המכונה ער ז"ל) הנודע בשם ר' אברהם בהרב, והגאון החריף הגדול, נלהב ואיש הרוח, כביר הפעלים ורב העליליה ר' גרשון תנחום, בן הרב ר' אליהו בנימין ממויחם העיר מיר (מנכדי הגאון האמתי ר' שמעלקא האב"ד ד"ק אוסטרא וגליל וואלין) מרביצים תורה ברכים בבהמ"ד בלומקעס ובבהמ"ד הגדול בשיעוריהם השונים, ומרכים בתלמידים, והגאון ר' משה שמואל פינס, גאון גדול, ובקי נפלא שלא הניח כמותו בבקיאותו הנפלאה בכל התלמוד והפוסקים שוקד נמרץ והונה בתורה כחשכה כאורה, ראש בי דינא, והרב ר' משה צבי, רב וגאון מפורסם

מפורסם ושלם רב ממעם הממשלה בתחלה ואח"כ מו"צ, והרב הגדול הצדיק המפורסם אוצר כל מדה טובה השוקד הנפלא בתורה ר' ישכר בער מתמיד ר"מ, והרה"ג החריף ובקי והגביר הנכבד ר' זלמן בה"ג ר' שואל לעווין מגדולי הנדיבים והמתעסקים לטובת העדה, אף בחומר ורוח, ומגיד גם שיעור בבחמ"ד הגדול, והרב ה"ג, החכם המפורסם, כליל המדעים ואוצר השלמות ר' משה ב"ר יהודא ז"ק משקלאוו, והרב המפורסם לגדול ר' מנחם שלמה כהרב ר' אליהו, איש חריף ובקי ומתמיד גדול עוסק בתורה כל ימיו, למד ולימד והרבה לחדש הידושים רבים על כל הש"ס, מפיצים אור נגה התורה, ומרחיבים גבולותיה בעיר ובמדינה.

וקציני העיר גביריה ועשיריה, מיוחסים ארץ, נוצרי תורה ושלמי תושיה, מכלכלים כל עניני העדה הרוחנים מפורים כסף כאפר לכל דבר טוב ומועיל, מחזיקים בעץ החיים והדעת ותומכים בימינם, הלא המה הרב הגביר האדיר, רב חסדים ופועל טובות וישועות, בעל לב נדיב מאין כמחו ר' שלמה זלמן בהר"ר יעקב הורוויץ, והרב הגדול בתורה, חריף ובקי, בר אבהן, הגביר הנדיב ר' שמחה עטמינגער והרב הג' בתורה, הגביר האדיר ר' שמחה היים לאנדא (מבני בניו של הגאון ר' יחזקאל לנדא) והרב השלם הסופר הנמרץ והוגה דעות, הגביר הנדיב רב צדקות מו"ה שמחה בהרה"ג ר' י"א לוריא, והרב הגביר הנדיב המורס מעם ר' מרדכי בהר"י קליבאנאוו.

והגאון ר' אריה ב"ר יעקב שהיה מו"צ באיהומען ואב"ד שמה (1) גאון גדול וחריף נפלא עמקן ושלם במושכליות, תוכן ומהנדס ורב מדעים נתמנה למו"צ ראשי, ויחבר את ספרו הנפלא "באר היטב" על התורה אשר חלק אחד ממנו הדפים. והוא על ספר ויקרא (בשנת תרכ"ז בוילנא) וספר גדול רב הכמות, מחזיק יותר מאלף בויגין, ורב האיכות, הכולל חדושים ותשובות, פלפולים וחלוקים בדרך הפלפול האמתי והישר על כל הש"ס בבלי וירושלמי וגדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים, (והוא כעת תח"י הרב הגאון ר' אליעזר ראבינאוויץ) והגאון ר' משה יהודא ליב — אחרי מות חותנו הגאון האמתי ר' דוד טעביל לכלל את כל עניני העדה ומשיב לכל שואליו הרבים בעניני דת ודין ולדורשי עצתו בחכמה ובתבונה, ולראב"ד נתמנה הרב הגאון המצוין, עניו ושפל רוח, חכם ושלם

(1) היה הלמירס של הגאונים הגדולים המפורסמים מוה"ר אריה ליב שפירא

מקאוונא ור' מנשה פורת מאיליאי .

ושלם ר' אריה ליב ב"ר משה הכהן השכל, (והוא לא הפיץ מעולם להשתמש בכתרה של תורה ויתפרנס תמיד ממסחרו ואך כאשר מטה ידו נאות לבקשת גדולי העיר ונכבדיה לקבל עליו משרת ראב"ד).

ימים הרבה, אחרי מות המד"א הגאון האמתי ר' דוב טעביל היתה מינסק ללא מד"א, כי רבו גאוניה וחכמיה, מוריה וראשיה, והרבה פעמים נתאספו ראשי העיר בדבר אספת רב ומד"א; אבל בכל פעם שבו באין הסכם כלל, כי באמת קשה היה להרכיב אלוף לראש גאוניה גדולים, אדירי התורה והחכמה, אשר יהיה לכל לראש, אולם אחרי מות שני גאוני מינסק וראשי גדוליה ר' גרשון תנחום ור' אריה הומענער באו ראשי העדה לכלל דעה אחת לתת משרת מד"א על ראש אחד הגאונים המפורסמים בזמננו רב העיר פרוויונא, ומלפנים רב העיר סעליץ אשר בקרבת בריסק עיר מולדתו, הוא הגאון הגדול החריף העצום והעמקן המצויין ר' ירוחם יהודא ליב פערילמאן (הוא נולד בבריסק לאביו הר"ר שלמה זלמן בשנת הקצ"ה ומנערותו התפרסם בשם העלוי מבריסק וכבן שלשים נתמנה לרב בסעליץ ויהי שמה לרב עד שנת תרל"א ואז נקרא לכהן פאר פרוויונא) ובשנת תרמ"ג נתקבל להיות למד"א פה, ויתפרסם בשם "הגדול ממינסק" (1).

גם בימיו של הגאון ר"י ליב קננה התורה ותמצא מהלכים לה בעיר, ונפגשו בה את הרב הגאון, הצדיק חסיד ועניו, ר' חיים הייקול בערינשטיין, חכם נמרץ ומגדולי התורה שלא הפיץ ליהנות ממנה כל ימיו, ואת הרה"ג המפואר ר' חיים יעקב ליפשיץ, מדייני העיר וסופריה, את הרב הגדול החריף המפורסם בשם ר' יואל חריף, ואת הרב המאוה"ג המפורסם ר' אליעזר לובצער, יליד העיר לובין, דיין וראש ישיבה, מרכיץ תורה ברבים, וחסיד במעשיו, ומגדולי העיר תורניה וחכמיה גם יחד, משכיליה, וסופריה, הלא המה: הרב הגדול בתורה, החכם והמבקר הנמרץ, הגבור רב חסדים וגדיב הנדיבים ר' ישכר דובער במפו, איש מלא תורה וחכמה, דעת ויראת ה', חוקר וסוקר, סופר ומבקר מחפש מקורי מנהגי ישראל להראות כי תורה הם וממקור קדש יהלכו, והרב המפורסם בתורה ומבקר וסופר ראש השוחטים ובודק אמן ר' אליעזר ליפמאן

(1) השם "גדול" שנתן להגאון ר"ל, מה שלא זכה אליו בעירונו שום רב מלפניו, הוא מפני שמגדלא היה בפי בני מינסק לומר תמיד (היינו מן העת שהתעוררה עאלת המד"א אחרי מות הגר"ר טעביל) לבחור אך באחד מהגדולים אשר בארץ.

ליפמאן ראבינאוויץ, איש שאר רוח לו, כותב הערות מאירות ובהירות ומאסף ספרים יקרי הערך והמציאות וזה כל משאת נפשו, והרב הגדול בתורה, החכם והסופר המצוין ר' נפתלי בן הגאון משכיל לאיתן ז"ל, מכהן פאר בהיכל הספרות ומעניק מפריו לברכה את כתבי העת והמאספים, ויגע וטרח הרבה לסדר ולהגיה את הספר "סדר הדורות" אשר קמשונים רבים עלו בו ויעש אליו נוספות טובות מאד, והרב ר' מרדכי אהרן תאומים איש משכיל וסופר נעלה ומופלג תורני, ומנדיבים, הרב הגביר האדיר נדיב ושוע ונכבד לבית ישראל ר' זאב וואלף כ"ד אליהו הלוי זעל דאוויץ, שומר תורה ואוהבה בלב ונפש, ירא וחרד לדבר ה', מעשירי העיר ברעזין וישתקע פה, וה"ר יוסף צוקערמאן, גביר נכבד ומתעסק גדול לטובת העדה — ביחד עם חתנו כביר הדעת ורב התכונות בן גדולים ומחצכתו קדש הרב המופלג בתורה, רחום ומוקיר רבנים וחכמים הגביר האדיר ר' משה חיים ז"ל ברוידא (נפטר בווארשא כ"ד אדר שנת תרנ"ב) — בכנין בית הת"ת המפואר ובעשותם בו סדרים ותקונים רבים, ור' שלמה גאלדבערג משגיח בעין פקוחה ומתעסק רב בכיח"ה הגדול ופועל הרבה לטובתו, והרב המופלג בתורה, חכם ושלם כמדעים מגזע היחש, וגביר נדיב ורב תהלות ר' אליהו יוסף פאללאק, מראש החברה "פועל כפים" ומאציל לה ברכה מכתו והוגו, עוזר דלים וסומך רבים מן הנפלים.

ושנים אלה מן האחרונים אשר שמם יתנוסס לתפארה בעדתנו וזכרם לא יוסף מקרבה, הם: הרה"ג ר' אהרן דובער ברוידא, (בן הגאון הגדול והצדיק ר' אריה ליב ברוידא האבד"ק קאלוואריע), אחד הגבירים אשר כאבני נזר התנוססו בעדת מושבם, חסיד וצדיק במעשיו, נדיב ורב חסדים ובעל מדות תרומיות מצוין ונפלא במינו, ראש ונשיא אה"ק, ונבאי ראשי בחלוקת הכולל בא"י, ויהי גם חבר בבית האוצר אשר להממשלה ונתכבד באותיות כבוד, גדול בתורה ויראה ושמך לברכה ולתהלה.

ומשנהו הדומה לו. הרב הגאון המהולל, הריף ובקי וחכם נודע לתהלה, תפארת עדתנו ופאר עדיה, ר' מרדכי סאלאמאנוו, מילידי העיר איווניץ, בן הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' שמואל חיים (חתנו של הרב הגאון המפורסם ר' יצחק לאודינער מאיווניץ (תלמידו המובהק של מוהר"ה מוואלאזין), אביו מת בילדותו ויקחהו אליו דודו הגאון האמתי מופת דורו ר' ליביל שפירא מקאוונא ויאספחו אל ביתו ויחנכו בדרכי

בדרכי למודו ויסתופף בצלו כשלוש שנים, ויהי מלא וגדוש בתלמוד ומפרשיו באכזב ימי חלדו, ככן ו"א התחתן ויארש לו את בת הג' הנעלה והנכבד ר' צבי הירש סאלאמאנאו (אשר ממנו היה נקרא אח"כ גם הוא בכנוי משפחתו "סאלאמאנאו") במינסק, ובכואו הנה התהלך כרע כאח את הגאונים ר' ישראל מיכל ישרון, ר' זוסיל ראפורט, ר' ישעיה יאללעש, ר' דוד טעביל, הצמיין כחכמתו במולי דעלמא ויעמוד בראש הגבאים להשיבה דוואלאזין אשר הוא היה האחד המיוחד אשר השתדל לטובתה וינהלה במועצותיו. כרוב אהבתו לכל בן תורה ודת, כן הרבה לקרב ולהחזיק בימין כל דורשי חכמה ומדע ופעמים רבות תמך בידי תלמידי חכמים עניים וישתדל לשלחם לבתי מדרש החכמה והמדעים שבארצנו ובהר"ל, ויהי ביתו בית ועד לרבנים וגאונים, לחכמים וסופרים ומשכילים, לגבירים עשירים וקצינים אשר השכימו לפתחו בהיותו אשכל שחכל בו, תורה חכמה ועשר, היה בא בכתובים בהדושי תורה את גדולי הגאונים כמו את הגאון ר"א מקאוונא, ר' יוד"ב מבריסק, ר' רפאל מבאברויסק ור' חיים סאלאווייציג מבריסק (והשאר אחריו בכ"ז חדושים רבים אצל בנו הרב הגביר הנכבד ר' משה צבי סאלאמאנאו). ויפעול הרבה לטובת העדה, ויהי נבחר פעמים רבות באספות עם, וכלם הנחילוהו כבוד ויקר לגודל ערכו.

אלה המה ראשי אבות התורה, החכמה, הדעת החסד והנדיבות בעירנו, מדורות שעברו, דור לדור ישבה מעשיהם הטובים ופעולותיהם הכבירות, ובעט זהב יוחק שמם לזכרון בספר תולדות ישראל, גדוליו חכמיו, ראשיו נדיביו ואנשי השם.

ואלה מן ההיים — כה יחיו — אתנו כיום, העומדים לראשי עדת ישרון פה עיר תהלה וקריה רבת עם, הראוים לברכת עולם ולזכרון בספר לדור אחרון בעד מפעליהם הטובים ומעשיהם הנכבדים איש איש במה שהוא עסוק בו, והם: הרב הגאון הגדול ר' אליעזר ראבינאוויץ המכתן פאר בתור רב. הרב הגאון ר' יצחק בהגאון המד"א דפה ר' דוד טעביל, מו"צ, והרב המאוה"ג הצדיק חסיד ועניו, אוצר כל מדה נכונה ר' יעקב מאיר גראדענסקי שליט"א מו"צ בעדה, ועינם לטובה פקוחה על עניני הקהלה ותקנותיה, והרב הגביר הנכבד, רב פעלים, שומר מצוה ונוצר תורה ומכבדה ככל לב ר' דובער פינס העומד לראש החברה הנכבדה "תומכי תורה" אשר נתיסדה זה כמ"ו שנה פה, שנמטרתה קודש לתמוך בידי אברכים המתעתדים להיות רבנים ומשתלמים פה בלמודם

כלמודם וכבר זכתה החברה הנכבדה הזאת להעמיד מקרבה במשך הזמן הזה כארבעים רבנים, גדולי תורה ונבונים לב, ה' ע"י, והרב התמים ישר באדם ואיש אמונים מתעסק ראשי בחברה זו מו"ה ברוך מרדכי הארי והרב הגאון החריף הנכבד היקר ומאד נעלה, מו"ה גרשון אברהם בערגער.

והמשתדלים להשכלת העיר ואשר פועלים לטובתה עתה, הן המה הרב החכם היקר איש אמונים ומשכיל העומד לשרת בתור רב ממעם הממשלה זה כשלושים שנה מוה"ר אברהם האנעלעש הי"ו, הרב החכם והסופר המצויין מוה"ר יהושע סירקין, ראש המתעסקים לטובת ישוב ארץ ישראל בכלל ובעדתנו בפרט, הסופר הישיש מי שהיה מו"ל את "הכוכבים" ר' ישראל מענדיל וואהלמאן, המורה המשכיל היקר ואיש תבונות לעדער, הרב החכם והסופר הנפלא בסגנונו הנעים והמליץ הנעלה ר' יוסף ברילל (איוב), הרב החכם היקר והמשכיל הנכבד איש שאר רוח לו בתבונה ומנהל את ביה"ס למלאכה לבני"י פה, ר' יהודא זאב נופך, המורה הנכבד והמשכיל הנעלה קאפעלאוויץ, הסופר היקר והמשורר הנעים הורוויץ, החכם הנעלה והסופר המצויין מוה"ר אברהם סיראטקין, המשכיל והסופר הנכבד והנעלה ר' משה גליקקמאן, והמשכיל היקר והנכבד, בעל ביה"ס "לתורה ודעת" מוה"ר ישראל קאפלאן, ובעלת ביה"ס לחרשים אלמים המשכלת הכבודה מרת שוימא ניסנעוויץ, כלם ייטיבו את בנינו ללמדם לשון וספר, להנכסם בדרך התורה והדעת, ולהרגילם למלאכה המחיה את בעליה, יהי זכרם ברוך!

ומנדיבי עירנו שועיה קציניה ורוזניה אשר ידם פתוחה בכל עת תמיד לנמול חסד ולהטיב עם דורשי עזרתם, המה: הרה"ג המפורסם השוע הנדיב ר' שמואל לוריא, הרה"ג המפורסם הנדיב הנעלה, שוע ואדיר ר' אוריה ראגאווי (חתנו כבן הרה"ג המשכיל ורב תבונות מר' קאווארסקי) הרב הגביר האדיר והנדיב המפורסם, שומר תורה ונוצר מצוה ר' חיים לוריא, הרב הגביר האדיר, שוע ונכבד, שלשלת היחס ונדיב לב ר' זוסמאן הכהן יאללעש, הרב הגביר המפורסם, ירא וחרד לדבר ה' ואוהב תורה ככל לב, רחיים ומוקיר רבנן ר' דובער זעלדאוויץ, הרב הגביר הנעלה, מופלג ונדיב לב, שומר מצוה ודורש תושיה מהור"ר ברוך זעלדאוויץ, הרבנים הגבירים הנדיבים, מגזע היחס, ר' משה ור' בנימין לבית פאליאק, הרב הגביר הנדיב הנעלה ר' דובער נאָלדבערג, הרב הגביר הנדיב היקר ר' דוד זאקין, הרב הגביר הנדיב הנכבד ר' שלום סליאזבערג, והרב הגביר הנדיב היקר ר' דובער בלימאוויץ, הרב הגדול בתורה

בתורה, הגביר והמשכיל המחלל, פאר השלמים ר' מרדכי לבית שמהאָוויץ, הרב המנפּלג, נדיב ויקר, נוצר תורה ר' עקיבא ראפפורט, הרב הגביר המשכיל הנדיב ר' ליפמאן עליאסבערג, הרב הגביר הנכבד והנדיב ר' שמואל יונה עליאסבערג, והרב הגביר הנכבד ר' משה צבי סאלאמאנאוו, והרב הגביר הנעלה הנדיב מתור"ר הלל עטינגער.

אלה המה העומדים על הברכה, ברכת עולם להם, להכתב בספר התולדה לדור ודור, ספר החיים, יהי שלום בחילם ובארמונותיהם שלוח ושקט, וראו בכל טוב וכמפעליהם יושב להם.

אשרך עיר תהלה, מינסק רבתי בערים! מה טוב חלקך קריה נאמנה וקהלת הקדש! בנים גדלת והם בנים אמוץ בם, זרע ברוכי ה', נאמנים לבל קדש, והמה לצדק ידרשו, לחסד ורחמים ימוצאו, ואם רבות ערים עשו חיל, הנה עולה את על כלנה, ממך יצאה תורה, לקח טוב, בינה ודעת, היית מוצא לחנינה ומקור לרחמים רבים, ומעין טהור לכל צמא לטוב, וגם עתה תורה וגדולה תקננה בך, ושלוכות זרוע תלכנה בך התורה והדעת, הצדק והמשפט, החסד והאמת, כי זאת תהלתך נצה ותפארתך עדי עד, ולא ימושו אלה ממך לדור דור; עד ירחם ה' את עמו, עד יקבץ נדחינו והיה כל בית ישראל אחד, וישים לנו שלום וחיים, ואור במושבותינו!

רבני מינסק וחכמיה

חלק שני

אבני ציון

וְהָאֵקֶן הַזֶּה אֲשֶׁר שְׁמִי מְצֻבָה יְהִי
בֵּית אֱלֹהִים (בראשית כ"ה"ב"ג).

א.

ה"ה הגאון הה"ג מוהר"ר **משול**.. פיוויש במהור"ר
צבי הירש שנפטר ביום ה' להרש כסליו שנת הבל על
דאבדין ולא משתבחין תנצב"ה.

(חקרתי ודרשתי אדות הגאון הזה ולא מצאתיו נזכר לדעת מי היה
ומתי היה, ובאיוו משרה כהן פה, אם בתור רב אב"ד, או בתור ראש
מתיבתא, ופרט המצבה לא נכר בלתי אם על אות ת ואות כ מן תיבת
„משתבחין“ שהן מנוקדות מלמעלה, (והמצבה היא בין שתי המצבות של
הגאונים בעל סדר הדורות והר"ר יצחק אברהם אחי הש"א), אף שאלתי להכמים
רבים ואין מגיד לי פשר דבר נכון, וגם לא נזכר בשום ספר מספרי אנשי השם
כי במינסק היה איזה גאון בשם זה, ואקוה כי חוקרי הדורות יבררו דבר זה).

ב.

הרב אב"ד ור... התניף הגאון המופ' מוה'... **ליה**.. בהרב
רבי ... נפמ' יו'.

(כנראה היא היא מצבתו של הגאון החריף הגדול אביו זקנו של הגאון
ש"א הנודע בשם: ר' ליבלי בעל התוספות. והאותיות הנמחקות משמו
הן הם „אב"ר" (ב) ושמו היה „אריה ליב“ ולא „יהודה ליב“, אחרי כי הוא
הוא אבי הגאון ר' אשר, ואבני הגאון הגדול ר' יהודה יודיל אב"ד ור"מ

דק"ק

דק"ק קלעצק ומיציט, ואין אב ובנו נקראים בשם אחד, וזאת מוכחת היא, ומובנת מאליה, כי האותיות החסרות מתיבת ור... היא, מן והו ר"ת וראש מתיבתא. והאות החסרה בתיבת הח...יף היא אות ך והיה כתוב „החריף" ושם אביו כבר נמחק ועי' בהקדמת הספר „קרן אורה" על מסכת זבחים ומעילה שכתוב שמה: וזקני העיר עודם מראים באצבע על מקום קברו של הגאון ר' ליב בעל התוספות יעווי"ש).

ג.

ע"ד ודאי בכינא אהני צנתרי דדהבא שסעו למנוחות ה' הגאון אב"ד מ"מ הרב ר' **יהואל** בעהמח"ס **סדר הדורות** בן מ' הרב ר' **שלמה**, ובנו הגאון אב"ד מ"מ הרב ר' **משה**. (מוצאי חלציו של הגאון הזה ומבני משפחתו הרמה בעירונו כעת המה, הרבנים הגבירים מהור"ר אברהם האייעצקין ומהור"ר יהודה ליבערמאן).

ד.

פ"ג הרב מ' **ישראל** במהור"ר יעקב, נפטר ביום י"א אב. שנת תקי"א לפ"ק.

ה.

פ"ג הרב ר' **דוד** במהור"ר חיים סו"ד דק"ק ווילנא, שנפטר ביום ו' ניסן ש' תקי"ב לפ"ק.

ו.

פ"ג הרב הגדול המפורסם מ' **זאב זואלף** בה' הגאון הגדול המפורסם מהור"ר דוד זצ"ל נפטר י' חשוון תקל"א לפ"ק.

ז.

פ"ג התורני והנדיב הישיש מהור"ר **מאיר** במהור"ר יוסף, נפטר ביום א' ד' כסליו שנת קהל"ת לפ"ק. תנצב"ה.

ח.

פ"ג הרב המאוה"ג הג' המפורסם מהור"ר **יצחק אברהם** בהגאון מהור"ר אשר י"ט חשוון ש' תקל"ו, אב"ד דקהלתנו. פ"ג.

מ.

פ"נ איש תם וישר האלוף התורני הראש הנגיד מוהר"ר יצחק במהור"ר צבי הירש הלוי שנפטר יום ו' עש"ק כ"ח אדר שנת ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו לפ"ק.

י.

פ"נ חקק בסלע משכן עולם, איש תם וישר, ירא ה' מנעוריו, בכל מאודו ונפשו, צדקת ה' עשה עליו חופפת, ה"ה הרבני הגאון החריף המופלג בתורה וחסידות מו"ה גרשון במהור"ר אליהו.

(זמן מותו של הגאון הזה, הגודע בשם ר' גרשון חריף לא נבר כי נתמעכו האותיות).

יא.

פ"נ הרב הגאון מוהר"ר מנחם אליעזר בהמח"ס יעיר קנו, בהרב הגאון מוהר"ר לוי בעל המחבר ספר עשרת ראש, וינ"ב ד' טבת שנת תקע"ז.

(עי' שה"ג החדש ועי' בספר „עמוד הימיני" ושם כתוב שמת תקס"ז).

פ"נ הרב הגדול מרא דאתרא, החריף מוהר"ר שמואל במו יחיאל מיכל סג"ל, ונפטר יום א' ער"ח טבת תקע"ט.

יב.

פ"נ איש צדיק וישר, ה"ה הרב הגדול המופלג היה נוהג בפרישות המפורסם מו"ה יעקב בהרב מוהר"ר יוסף נפטר ביום כ"א מרחשוון תקפ"ו, לפ"ק.

יג.

ציון מנחם.

מחמד נפשנו חסן כושגב אשרך, עוד בחיים חלקך, חמודות תבל לא חבקת, לא התענגת על מעדנים, שד חלצה לך לא ינקה, על כן את מות ברית כרת, ואימתו לא תבעתך, אך את נפשך ממאסר חלצת, מאד ישגא אחריתך, יקדמוך בחלק

בחלק עדנים לגמול מעשיך מאז נצפנו לפניך במרום, בצרת
 חזק מני היכלי שן בארזים, מחמד נפשנו ברוך אשרך,
 פאר עירנו, ה"ה הרב המאוה"ג, איש אלהים, חסיד ועניו,
 סוע"ה, כבוד שם מנותחו **מנחם מנדיל** ב"מ ברוך וצ"ל,
 ונגנו ארון הקדש בשנת **צדקתיו** לפניו תלכנה, וכבוד
 ה' יאספו לפ"ק.

יד.

הרב המאוה"ג זכה וזיכה את הרבים מו"ה **ישראל** בהר"ר חיים
 וצללה"ה היילפערין מר"א דמינסק, ה' תשרי תקצ"ו (הוא אבי הגאונים
 ר' יו"ט ליפמאן היילפערין מביאלעכטאק אבי הרב הגאון ר' חיים הערץ
 הי"ו ראב"ד שם ואבי הגאון ר' משה צבי היילפערין מפה).

מו.

נודע בעולם לתהלה ולתפארה, חכם ושלם הרב מוהר"ר
יהודא בצלאל ב"ר זאב וואָלף עליאסבערג מקאמין,
 נפטר שמיני עצרת תר"ה.

ממצבת הרב הזה בעל „מרפא לעם" לא נכר יותר, ונפלאות על
 משפחת עליאסבערג הכבודה במינסק, אשר היא מקרוביה של הרב הזה,
 איך לא נתנה עד עתה לחדש את פני המצבה, למען לא תכלה בירי
 הזמן, (והוא אבי הרב ר' משה אליהו אבי ה"ר בצלאל עליאסבערג פה).

מוז.

הציבי לך ציונים, שימי לך תמרורים, כל עין תזל דמעה כמי נמרים,
 ישרפים אראלי שחקים אחזו בארון ונצחו למצוקים, אויה כי נלקת ארון ה'
מלך ביפיו תחזינה עיניו, אי צדיק ישר ועניו, ויגדל שמואל עם ה'
 ותשובת נפשו הרמתה, כי שם היכלה וביתה, ושמואל שוכב בהיכל ה'
אבד חסיד מן הארץ, בכ"ח שגנו כגבור עמד בפרץ, כי נאמן שמואל לה'
 לבבו באש היה חרד, כאש המתלקחת בתוך הברד, ושמואל משרת את ה',
 הלא הוא, הרב המפורסם בתורה ויראת ה' מהורה וכמצות ה' ברה,
 היה עושה ומעשה ומתעסק למהרה, מנותחו כבוד מוהר"ר **שמואל** ז"ל

בהגאון

בהגאון האמתי החסיד, מאור הגולה, המפורסם בעולם רבינו הגדול
מרנא ורבנא עקיבא איגר נ"ע אב"ד ור"מ דק"ק פוזנ, ושמואל מת ויספרו
לו גוי ביום מחרת יו"כ בלילה, אור ליום ו' עש"ק י"ב תשרי שנת תר"ז לפ"ק.
(בנו בעירנו הוא הרב הנכבד והיקר מר שלום אלעזר אייגר הי"ו).

יז.

**אל תירא אברם אנכי מגן לך. שכרך הרבה מאד.
הוא אברהם,**

נולד בשנת תקמ"ח לפ"ק ושבו רוחו לה' ח"י תמוז שנת תר"ח לפ"ק,
הגדול בענקים רב עדרתו וכליל עמו, הוד הענפים אף נכבד
השורש, המפורסם בחסידות ומהולל בענוה, שר התורה ומושל
בש"ס בבלי וירושלמי ספרא ספרי מכילתא, תוספתא, מדרשים
וילקוטים, מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים, ספרי
הזוהר וספרי מקובלים, הגאון הגדול, ראש גולים ביהודא, שלשלת
היוחסין מרנא ורבנא, **אברהם** נבג"מ בעהמח"ס **משכיל
לאיתן** וס' **באר אברהם**, ועוד בכתובים על יתר חלקי
הש"ס וס' „מקור חכמה" על הרמב"ם וס' „שפתי רננות" על
התורה, בנגלה ובנסתר, וס' על ד' חלקי שו"ע וס' על
דרושים בהרב המאוה"ג מוהרי"ל נ"ע, אב"ד דהאמימסק, איש
אלהים פה ינוח. אור עולם פה שקעה, בין רבבות אורים
תרב אורה, רק בתבל גועה, רחב מני ים איד התושיה בהפקד
גאון עווה, הלכה ארון רב דעת מאבותיו אש דת לו אחווה.
(מבניו היו הרה"ג ר' משה ניסן משכיל לאיתן אבד"ק שומיאץ
בעהמח"ס חקרי הלכות) וה"ר אהרן מ"ל והרה"ח המפורסם ר' נפתלי משכיל
לאיתן, ומן החיים המה ה"ר קלמן משכיל לאיתן וה"ר ליב משכיל לאיתן).

יח.

אדם אחד מאלף מורם מעם, עוז בינתו כסתר רעם, הרב
הגדול, ומפורסם בתורה, ויראת ה' היא אוצרו, רבים הלכו
לאורו, ממנו עצה ותושיה לכל שואל, זכרונו יהללו ישרים עד
יבא שילה, כבוד קש"ת מוהר"ר **יעקב הלל** ז"ל בן כבוד
הרב

הרב הנכבד בעמו מוהר"ר יחיאל מיכל ז"ל איימינגא, שהלך
לעולמו יום א' שמונה ימים לחדש הרביעי הוא חדש תמוז,
שנת ת"רחית לפ"ק, תנצב"ה, וכבוד ה' יאספו.

יבכיון עלי קברך הילל בן שחר, איך בחצי מהלךך נסתרת בעננים,
האמנם לקחת השמים וה' בך בחר, ותעל ברבבות אורים לרעות בגנים,
ושם עם המלך במסבו ורוחך מתהלכת, אכן עין יודעך כנחל דמעה שופכת
לו אלפי נבונים נכהך ירדו השערה, לאור חציך יכרעו וישבו נאלמים,
הן כל חקר סתום נצחת בסערה, ותעט כמרוצת הברק ויבקעו נעלמים,
לכן כל רואי שמשך בארץ מאפליה, נכח ציון הלז ישפכו נפש הומיה
ועל רב עורך בתורה נשגבה, הן יראת ה' מהורה, שמת לך נזר,
כי לבך כעין הבדלח דגול מרבבה, ופנת מוסרך לכל היית עור,
ככה באין נוגה נתקת מסבך התבל, ותבך כל עדה, ויהי נורא האבל.
ואתם עוברי אורח! למול זאת המצבה, השתאו בחרדת קדש ורוח שוממה
פה אוצר ספון עפרות זהב שבא. פה גוית הארי, ומלון נפש רוממה
ועד יציצו מאדמה כל בני תמותה, עד הגל הזה לאיש רם ונשא.

יט.

עיננו עיננו יורדה מים על פמירת הרב הגדול, י"א תמים
במעשיו, לא מש מאהל תורה, ספרא ודיינא בפה, ל"ב שנים,
מו"ה זאב וזאלף בהרב המופלג מו"ה משה סו"ר, נפטר
בש"מ, ב' מ' אב, תר"ח, לפ"ק.

כ.

פ"נ הרב הגדול המפורסם בתורה ויראה מוהר"ר צבי הירש
ז"ל מ"ץ דק"ק הוראדאק, בהרב מוהר"ר ישראל, נין ונכד
להחסיד מוהר"ר ישעיה מזעחעוויץ, וינ"ב כ"ג אייר, תר"ו
לפ"ק, תנצב"ה.

לזכר

כ.א.

לזכר עולם יהיה צדיק!

הרב המאוה"ג המפורסם לגאון ולתפארת, החריף ובקי בחדרי תורה, ויראת ה' היא אוצרו ועמל ויגע בתורה מנעוריו מוהר"ר יהודא ליב נבג"מ במהור"ר אברהם זצ"ל שהיה מד"א פה קהלתנו ונפטר בשם טוב, ביום ד' עשרה ימים לחדש אדר שנת ת.י.ר.ה לפ"ק. תנצב"ה.

כ.ב.

פה אוה לו למעון, ה"ה הרב הגאון, רב פעלים אבי הנבונים, גדול מרבבה, ראש הבונים, כקש"ת מוהר"ר ישראל מיכל במהור"ר חיים ישרון זללה"ה, גדל בתורה ועמל בתורה, ונפטר בשנת תורה ט"ו מ' אב איר לישרון לפ"ק, תנצב"ה. יושבי הערים צאו הנה, ואל זה הסלע נפצו ראשיכם, שמם עמדו, במקום עמדה שמש, ותרד פלאים פה לרגליכם, רעשו על יד קבורת החכמה, ואת המות שאלו שאלה: אם לבני אלהים זה השרון? כי גם נשיאנו פה ירד שאלה, להכות כל הארץ חרם, נדר המות, ובו שלם נדרו, בנת במותו אלוף ורועה, יועץ חכם וגבור בששה סדרי, יקרו ועדיו חליץ פה הדור כלו, הוד המדינה ירד הבורה, כברק האיר בחייו, אחריו מותו, הוי! רעם נורא, למרחוק הגיע שמו ותהלתו, ויפול גם שמה חץ מיתתו, ישרון עלה, וישרון נפל, ועד עת קץ תקונן עליו עדתו.

כ.ג.

ציון קבר רך בשנים ואב בחכמה

הרב הג' עריו לגאון ראש מתיבתא, כבוד קדושת שמו הר"ר דוב יצחק אייזיק ב"ר צבי מאיר הכהן ונפטר ש"ק ח"י אדר שנת תרי"א.

דום יושב חלד, ןהבט אלי צור,
בינה שב וילד, יחיה פה במור

חכמה לי עמרת	ציר לי רב גברת
בן מאיר כשמש	קרתי באר מים,
הן קדרו שמים	הכי הולך תמס,
לנשמת תם גבר,	הוי מות ורצח!
גופו רק בקבר.	פה תשב לנצח,

כד.

רבי זכריה ישעיהו הכהן בן הרב מרדכי צי'
ממשפחת יאללעש מלעמבערג, עלה השמימה ביום ו' עש"ק
כ"ה לחדש אייר תרי"ב לפ"ק.

(בנו הוא הרב הגביר האדיר הנדיב והשוע הנכבד ר' זוסמאן יאללעש הי"ו פה).

כה.

צבי תפארת לבני דורו היה עמרת.
בן של קדושים, גזע ישישים, ישר ותמים דרך, שוע ויקר ערך,
איש חי רב פעלים, ושם לו כאחד הגדולים, ה"ה הרב
המפורסם המופלג בתורה, ביראת ה', המנוח מוהר"ר צבי
הירש זצלה"ה, בהרב המנוח מוהר"ר חיים זצלה"ה. נאסף
אל עמיו ביום שני שלשה ימים לירח אדר שנת תרי"ב לפ"ק.

כו.

אל תלך פה רומה, לבך ישבר בל תגבה קומה, חכמה ותושיה
פה נממנו, נשמתו בגנזי צפונים, נלקח ארון ה' בין נפשות ספונים,
פה ספון ושמן הרב המאור הגדול מורנו מוהר"ר אלחנן בן
המניד מורנו הנאון הגדול ר' יחזקאל פווייש תרי"ג.

כז.

לזכר עולם יהיה צדיק!
הרב המאוה"ג חסיד ועניו, מורנו ורבנו אברהם ב"ר יהודא
דווארעצער נ"ע ונפטר ביום י"ד ניסן, תרי"ג לפ"ק.
הביטו ראו אל פני הסלע, אלי הנצב הנכון לסלע, בקבר צדיק זך מפשע,
רבה

רבה תומתו כמעין נובעת, האיש החסד במועצות ודעת, מחיש עורה קרוב לישע. דעת דרכיו מספר עצמו, נתוק וחסיד מדותיו נעמו, ואם אספרה לא תכיל האבן, רוב הליו לכל מודעת, עך שיבתו בלי מגרעת, צדקת פיהו אין יסורין בלי און, עיר מינסק שימי לראשך אפר, רב הג' נאסף, כתוב זאת בספר!

בח.

פ"ג לזכר עולם יזכר שמו לנצח!

הרב הגדול, בוצינא קדישא, מורנו ורבנו יעקב ב"ר שאול ליבאשיין, עלה למרום לצרור בצרור החיים יום ה' ט"ז סיון, שנת תרי"ג.

כמ.

עיננו יורדה מים על פשירת הרב הג' בתורה, צדיק ועניו, למד ולימד ברבים, י"א מוהר"ר אברהם ב"ר יהושע זצ"ל עווענציק, ר"ם דקלויז ונפ' כ"ו אייר תרי"ט, תנצב"ה.

ל.

פ"ג הרב הגדול בתורה וביראה, הדרשן המקובל, הצדיק וחסיד, בנן של גאונים וקדושים מדור דור מוהר"ר אברהם בהרב זצוקל"ה והניח כ"י דרוש על דרך הקבלה, בהרב מו"ר זכריה מענדיל זצ"ל, ונפטר ב' חשוון תר"ך לפ"ק, תנצב"ה.
(הוא אבי הרה"ג ר' רפאל האמבורג (שסדר והו"ל את ספרי שו"ת א"ז הגאון ר' שמואל רב דגליל העליון בשם „מר שמואל“) שנפטר ו' סבת תרמ"ז, וד"ו של הרב הגביר הנכבד היקר מר' אהרן נ"י האמבורג מפה).

לא.

מינסק הבה לי כליל חמדתי, שקלאוו תזעק, איה חמדתי?
קה פאר השלמים, נור החכמים, דורש תושיה אוהב מישרים, יועץ ונבון לחש, פה מפיק מרגליות התורה, הרב המפורסם היה נודע למשגב ולתהלה, מוהר"ר משה בהרב מוהר"ר יהודא

יהודא' ליב זרע קדש מחצבתו, ונפשו עלתה השמימה
ביום ה' ד' תשרי שנת תרכ"א לפ"ק, תנצב"ה.

לב.

אתה על אבן אדמו"ר!

הרב הגאון הצדיק המפורסם, גדול מרבן שמו, צפירת תפארת
ישראל מוהר"ר דוד מעביל ב"מ משה ז"ל מד"א דפ"ק מינסק,
בעהמח"ם בית דוד שו"ת ודרושים, ועוד הניח אחריו הרבה
בכתובים שו"ת וחרושים אשר כתבל עודנה בל נודעים, ויצק
מים ע"י הרב הגאון הגדול נ"י ע"ה פ"ה רשכבה"ג המפורסם
בתורתו וצדקתו מוהר"ר היים זצ"ל אב"ד ור"מ דוואלאזין, ומלפנים
שמש ל"ב שנה בכתר הרבנות בק"ק סטויפץ ובפה מינסק שתיים
עשרה שנה, ועלתה נשמתו לשמים ביום ש"ק מו"ב אייר
תרכ"א לפ"ק, תנצב"ה.

לג.

מצבת משה רבינו!

גאון אמתי, החרוף ובקי נפלא, שלא הניח משה כמותו ממורה
שמש עד מבואו, היה מהלל בשמו הנכבד הרב ר' משה
שמואל פינס, ראב"ד דק"ק מינסק ור"מ בבהמ"ד הג' ומ"ץ
דו"ץ בפה, פה מקום לנוח מצא לימין כבוד אביו הגאון הגדול
ומפורסם במרחבי תבל בשם הרב ר' יצחק פינס ראב"ד
זצוק"ל, ונכבה נר אלהים רבינו משה ושמואל פינס, ט"ו סיון,
תרכ"ב תנצב"ה.

לד.

יעקב אהרן לוריא. זה שמו לעולם. וזה זכרו לדר דר!

נפטר יו"ד מרחשוון תרכ"ד.

יעמוד כל העובר פה רגליו חי כגבר

עליו פרשת דרכים, בין המות והחיים,

קול קורא אחריו, עמוד מתחת זה הקבר!

במהלך מעבר מזה הארץ, וזה, שער השמים

איש אלהים פה, הוא יגיד את דרכך
 הוא יודך לרוץ אורח ואחריתך לתהלה
 ראה דרכו בחיים ככבב במסלה
 נתיב יאיר אחריו, עמוד אש לנחותך
 במרומים התהלך גם פה עלי אדמה
 התורה והמצות כעצם השמים למהר
 ראתה עינו במ כל יקר וזוהר
 במחזה הוה תמונת אלהים יביש גם שם ברמה
 יראת ה' שהורה, בעדה נשקפה כל חיתו
 היא לו מעין נאמן לתורה ולתעודה
 ן דרכו בקדש הנודע למשגב ביהודה
 המקור ממנו יצאה ואליו שבה כל פעולתו
 יראת ה' ואהבת אדם בלבו לא נפרדו
 יחדו תורה ואמת, גדולה וענוה בו נאחדו
 דורש אלוה במשכיות לבב ופעולת כפים
 לאין נוגה לו, הוד תואר פניו אור שמים
 משכיל אל דל במסתרים, ועל אביון מתבונן
 מאציל ברכה מרוחו, ובידו נותן וחונן,
 נפלים סומך ומבקש נדרף, תנחומות אלוה לאבלים
 קובר מתים בידו, ובמתק שפתיו יחיה חולים
 בית החולים אשר בנה וכוונן לתפארת, לדור אחרון יעמוד זכר רב טובו
 למשמרת, יגיד תומתו וצדקתו, ענותו להן עמרת, טהרת נפשו כלבנת הספיר
 בה לעד מזהרה, אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו נפשו סוערת!

לה.

דיינא וספרא בפה עירנו רבתי

גדול בתורה ושוקר בה בעיון וסברא, מעין נובע, מקור חכמה,
 מחדש חדושים בונה וסותר בפוסקים וגמרא, רב צדקות ורב
 לחושיע לאביונים, זהיר ומוהיר בשמירת שבת בשמירה יתרה,
 שלם במדות ובהלכות עולם, ודבריו בנחת נשמעים ותופע
 עליו

עליז נהרה, ה"ה הרב הגדול בתורה וביראה המפורסם מו"ר מהור"ר **דובער** ב"ר אהרן **תומארקין** ונפטר יום שב"ק י"ז אייר, תרכ"ה לפ"ק, תנצב"ה.

לו.

ציון מנוחת

הרב המופלג המפורסם הנכבד מו"ה **יצחק צבי הירש ז"ל** יליד דובנא רבתי ותושב איווניץ, ובאחרית ימיו תקע אהלו פה מינסק, בן הגאון הגדול שלשלת היוחסין מו"ה זאב וואלף זצ"ל הלבשרשטאט אב"ד דק"ק דובנא רבתי, ונפטר א' דר"ח אדר א' שנת תרכ"ה לפ"ק תנצב"ה.
(הוא דודו של הרב הגביר הנדיב הנכבד ר' דובער בלימאוויץ הי"ו מפה).

לו.

קבורת הרב הגדול המפורסם בתורתו ושקידתו ויראתו, בצדקת פורונו, כבוד מוה"ר **מנחם שלמה** בעהמ"ס **מנחם שלמה**, בן המפורסם הרב ר' אליהו **גארדאן** זצ"ל ונפטר י"א טבת תרל"א.

מנחם אבלים ומשמח נוגים ולאבלו מנחם אין
שלמה היתה תורתו ורבה שקידתו ויהי לאות
בהלו נר הצלחתו לא היה ער אף לא סגר עין
אל רובי צדקותיו ולעצם פורונו אין ספורות
יראתו אהה! אף גדלו בתורה נודעו בשערים
הללא בספרתו „מנחם שלמה" ויותר מהמה בכתובים?
ומי ידמה ולא ידמע לראותו היום בין הקברים?
ומי ימצא נחם לבנו יחידו, ולנכדיו האהובים?!

לת.

אבן זכרון

על קבר איש רם ונעלה, נשיא עדרתו צבי ישראל והדרתו, נודע ביהודה ובעמים יגידו תהלתו, כגדולתו רבה ענותו, הרב הגאון הנודע לשם ולתפארת

ולתפארת, חכם הכולל, הכהן הגדול אשר נזר אלהיו על ראשו התורה והחכמה מוהר"ר יקותיאל זוסייל בהרב הנאון מוהר"ר חיים הכהן ראפפארט אב"ד דק"ק אוסטרא תנצב"ה, נאסף אל עמיו בשנת השבעים לימי חייו, יום ה' כ"ז אדר ראשון שנה אויה! אבל כבר זה לכל זרע יעקב תרל"ב לפ"ק, המצבה תקרא:

אם כל פה ילא תגד תהלת זה הנבר

אף פי אנכי אכן דומם ציון לקבר

(מבניו היו הרבנים הגבירים השלמים מו"ה יעקב מווארשא ומו"ה וואלף ממינסק שנפטר אדר תרנ"ח).

למ.

ציון קבר.

איש רם המעלה, גדול בתורה ועמוס בעבודה ויראה, ומפ' לתפארה, שם לילות כימים, עבד ה' בלב תמים, למד ולימד ושמש גדולי החכמים כבוד הרב הגדול חריף ובקי מו"ה יהודא ליב ב"ר צבי אווליאנער וינ"ב ביום ג' ה' טבת, תרל"ג,

מ.

ציון קבר להרב הגדול בתורה, הדיין המובהק בעירנו כשלישים שנה מגיד מישרים מו"ה דוד טובי במהור"ר יהודא ליב זצ"ל וינב"ט כ"ד תשרי תרל"ד לפ"ק.

מא.

ציון לנפש.

הרב התמים, ישר דרך ויקר ערך, כל מעללותיו פלם בפלם תבונה, מעשהו באמונה, כש"ת מו"ה אריה ליב בן הרב הישר באדם הולך צדקות ועושה חסד בכל עת, הונן דלים ופועל ישועות בקרב ארץ קרשנו כש"ת מו"ה אברהם פֶּרַנְס נ"י מוילנא, נפטר ביום א' דר"ה כסליו, תרל"ז לפ"ק, תנצב"ה.

ארו רך, ביום צה, איך פתאום שבר המת?
רב עליליה, שוחר תושיה, ירד גיא צלמות,

ידיד האל, צבי ישראל, שריד מבני עליה,
 דָּהָ לַיּוֹם! כִּי בָלֵי פְדִיּוֹם, כִּסְהוּ בּוֹר נְשִׂיָה,
 לִילּוֹת כִּימִים, כְּצַדִּיק תָּמִים, נִבְרַת אֶךְ לֵאמֹנָה,
 יִגְעַת בַּתּוֹרָה, גַּם בַּסְּחָרְךָ סְחֹרָה, בְּיוֹשֶׁר וּתְבוּנָה,
 בֶּן גֵּאוֹנִים, חֲמַר נְבוֹנִים, רֵאשִׁי גֹלֶת אֲרִיאֵל,
 בַּתּוֹרַתְּם הַחֹקֶת, גַּם דְּבַקְתָּ, עַד שׁוּב רוּחְךָ לֵאל,
 נִמְהַר מוֹתֶךָ, לֵאסּוֹף אוֹתֶךָ, בַּחֲצֵי יָמַי גִּבֵּר,
 אֲבָל וְנָהִי, הִגַּה וְהִי, יִסְעֲרוּ עַל גֵּל זֶה הַקֶּבֶר,
 בֶּן יַחֲדָךְ, וְשִׁלַּשׁ בְּנוֹתֶיךָ, יִמְסוּ אֲבָן זֶה בְּדַמְעַתְּם,
 רַעֲשֵׂה אֲרֶץ, לְקוֹל צוּחָה וּפְרִץ, קוֹל יִלְלַת אֲבִיךָ לְעוֹמַתְּם,
 דְּהִי יִצְעֲקוּ, וּכְפִיהֶם יִסְפְּקוּ, כֹּל יוֹדְעֵי שִׁמְךָ,
 מִסֵּפֶר וְקִינָה, יַעֲוֲרוּ בְּכָל פִּנָּה, מִבִּינֵי חֵין עֲרֶכְךָ,
 פִּי יוֹדְעֶיךָ, יִשְׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ, וַיְהַלֵּךְ בְּשַׁעֲרֵים,
 רַבִּי צְדָקוֹתֶיךָ, וְשׁוֹב מַעֲלֵלֶיךָ, בִּימִיךָ הַמְּצַעֲרִים,
 נִאֲהִיבִים, גַּם נִבְתִּיבִים, בַּסֵּפֶר לְפָנַי יוֹצֵר רוּחַ,
 סִפְתָּ בְּנַעֲוֹרְךָ, אֶךְ לְפִי רוֹב טוֹבֶךָ, רַבּוּ מְאֹד יָמֶיךָ .

(הוא היה חתנו לוקח בתו של הרב ר' מרדכי צבי מארשאלקאוויץ מדובנא, מרת ריקלא, שנפטרה פה כ"ב אדר תרמ"ז).

מב.

שמואל שוכב בהיכל ה', וגם כל ימיו עסק בתורת ה', דין ומשפט
 הורה לעם ה', פ"נ הרב הג' ר' שמואל דוד בהרב ר' צבי זצ"ל שהיה
 אב"ד בכמה ק"ק ונפטר בש"ק כ"ט תשרי תרל"ה.

מג.

פה חצב קבר עדי יקיצו נרדמים, ערום ביראה עניו ותמים, רודף
 שלום ומדותיו מי ימד, עשה ועושה למד ולימד הרב הגדול ר' ישכר דובער
 ב"ר אליהו ז"ל נקרא ר' בער מתמיד ונפטר ב' דסכות תרל"ט לפ"ק. אך
 אבד חסיד אבי יתומים? תנצב"ה.

מד.

מצפה אריה.

פה ינוח, איש הרוח, הגאון הגדול, מעוז ומגדול, אבן בוחן,
 מהנדס

מהנדם ותוכן, עניו ושפל רוח, מבקש אמת בלב ומוח, מו"ה אריה במה"ו
יעקב ז"ל מ"ץ דפה, בעהמ"ח ספר באר היטב, ועור לו בכתובים ספר
עומקא דינא על כל תלמוד בבלי וירושלמי, וספר העולם והיהדות, נולד תקס"ט
וינב"ט עש"ק כ' כסליו, תר"מ תנצב"ה. (הספר תורת העולם והיהדות נמצא
ביד ידידי הרב הג' הנכבד בערתו מו"ה יהושע העשיל מאמוסאָו הי"ו במינסק).

מה.

שיר לנו אהה! סופדים בנים על רגבי עפר.
על פטירת אבינו הרב המופלג אי"א מו"ה יוסף יחיאל כמה"ו
מאיר שלאסבערג.

יעידו יגיגדו סוחרים פעליך,
יתנו עדיהם כי כל ימיך,
חסד הפצת ותשנא שקר ורמיה,
יושר דפת ותשיגהו בעולם העשיה,
אל תורת ה' קבעת עת מזומנת,
להפלה הכנות לבך במחשבה נקונת,
בני זקניך וילדי חניכי ביתך
מאד אבלים יבכו רתת למותך,
זכרך לברכה פה עלי ארמות,
לבצור פריך עלית בעולם הנשמות,
אור ליום ב' כ' מרחשוון, תרמ"א, תנצב"ה.

(בניו הרבנים הגבירים המפורסמים הנכבדים הם: ר' משה ור' מאיר שלאסבערג
הי"ו במאסקווא, והרב הגביר הנכבד ר' שלום שלאסבערג פה).

מו.

ציון לנפש.

הרב אליהו יוסף ברבי יעקב ז"ל פאללאק.
אל זה הגבר, מצא פה קבר, יקמה כל איש, כי גו חיש.
תדרמע כל עין, לראות מיש האין, יקר הלזה בעודו, הראה עו ידו,
ישם לילות כימים, בתורה וחכמה תמים, סר מרע להכלית ופנה לאל וקדושתו.
פעלו בקרב עדתו, לצאן עם מרעיתו, פריו נשא בחיים, בחברת פועל כפים,
אשר

אשר גם לדורות ברכתו למו שמורות, לאומו אהב מעודו בכל נפשו ומאדו,
אדם אחד מאלף היה בלי כל סלף. קדוש זכרו כאריאל עד יבא הגואל,
שב אל עפרו במינסק עיר מגורו, די טבת תרמ"א לפ"ק תנצב"ה.
(מבניו בפה המה הרב הגביר המפורסם והנכבד ר' משה ודג' ר' בנימין פאללאק).

מו.

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

גבר הוקם על בחכמה ובתבונה, ברעת וביראת ה' אוצרו, האדם
המעלה, הרב ר' שמחה בהרב הנודע בישראל גדול שמו מו"ה יעקב אהרן
ז"ל לוריא נפטר ביום ב' כ"ה טבת תרמ"א:

שמחה בקבר, ולכל גבר, האניה,
בצאת האחד, ובו יחד כל תושיה,
נעימות אל, תורת ישראל, וגם עמים,
יראה טהורה, ודעת נאורה, בו תמים,
עשה גדולות, ורב תהלות, בכל לשון וספר,
קדש וחול, בו הכל, אשכל הכפר,
בחרדה יתבונן, המקונן, וישאל פלא,
איך זה קבר, יכול גבר, בו כל אלה?
העיר כולה, שבולה, כי יצא הדרה,
ראו נא פעלו, ועמלו, בכל מצוה ברה,
לו שקול ישקל, מחול גל זה ירביון,
רבים עליו, עם אבליו, לכן יבכיון,
יה ממרומים, ישלח נחומים, לבנות ולבנים,
זרעו לברכה, ומחה ה', דמעה מעל כל פנים,
(הוא אבי האשה הגדולה והכבודה, רבת השם והפעלים, המשכלת המצוינות,
הנדיבה מרת **שרה** אשת הרב הגביר האדיר השוע והנדיב המפורסם מוה"ר
אליעזר בראדסקי, שלימו"א בקיוב, ואבי הרב הגביר המשביל השלם ר' צבי
הירש לוריא).

מת.

פה ישכון איש דגול מרבבה, רב פעלים באמץ לב ורוח להבה,
הרביץ תורה הרבה תלמידים רבים, שמו הלך למרחוק נודע בשער בת
רבים

רבים, הרב הגאון סיני ועוקר הרים, שיננא וחריפי טובא מו"ה ר' גרשון
תנחום במהור"ר אליהו בנימין ז"ל מ"ץ לעדתנו ור"מ דקלוזי בלומקעס
 ובהמ"ד הגדול בעהמח"ס **אילנא דחייא** נולד בשנת תקע"ב, נאסף אל
 עמיו יום ב' ט"ו אדר א'. תרמ"א לפ"ק, תנצב"ה. (תתנו הוא פה הרב
 הגביר החריף הנעלה ר' בצלאל אבי האחים הגבירים מרעפעל הי"ו).

מ.מ.

מצבת קבורת הרב הגדול ר' **אברהם בן ציון** ב"ר מיכאל אליהו ז"ל.
 נפטר ה' מרחשוון שנת **מת רב לפ"ק**.

נ.

גל-עד.

לאיש נודע בשערים, בדרכי צדק ומישרים, איש אוצרות בארץ ובשמים,
 פור נתן מלא חפנים. ירא אלהים שומר אמונים, נכבד ונשוא פנים, בתורת
 ה' לו יד ושם, וקבע לה עתים יום יום, כש"ת, הרב ר' **זאב וואלף** ז"ל
 במה"ו אליהו הלוי ז"ל **זעלדאוויץ**, נאסף אל עמיו יום ה' ו"ך אדר שני,
 שנת תרמ"ג לפ"ק, תנצב"ה.

זורע צדקה, שומע צעקה, מאזין ומקשיב לדל,
 אוהב תורה, ואת ההולכים לאורה, תחת זה הגל,
 בסחר ארץ, הפריץ פריץ, עד קצוי ארץ הגיע,
 ובסחר שמים, הגדיל שבעתים, מעל לרקיע,
 ולפי צדקותיו, כי ימנו ימותיו, לפי דרכו בקדש,
אלף תמנה, כל שנה, רגע ליום ושעה לחדש,
 הון ועשר, עשה בכשר, ויגדל באמונתו ואמתו,
 לא גבה לבו, וכל הבא במסבו, ראה ענוה צדק אתו,
 ובקל כבחמור, זהיר ושמור, במצות ה' ובכל מהלכיו,
 יום יום קבע זמן, לתורת אל נאמן, אלה קצות דרכיו,
 זאת וכזאת, בעינים נוולות, תספרנה הערים,
 עיר "ברעזין" מולדתו, "מינסק" מלכותו, הסביבות והכפרים,
 לכלם מת הגבר, לכלם זה השבר, יחד כלם יתאבלו,
 דמע בדמע יגעו, אנחות באנחות יפגעו, יחד יתבללו,
אף כי דורותיו, בניו ובנותיו, ניניו ונכדיו, כי הורם הנור,
 ומשפחתו

וּמְשַׁפְּחָתוֹ כֹּלָה, מֵה אִמּוּלָה, בְּהִלָּקַח מִמֶּנּוּ אֶבֶן הָעוֹר,
 יֵאָזְלוּ מִיָּם קָיָם, וְלֹא דַמְעָה מַעֲיִנִים, וּזְכָרוּ מְלַבְּבוֹת,
 צְדִיק חַי בְּאִמּוֹנָתוֹ, בְּגֵן עֵדֶן מְנוּחָתוֹ, בְּצֶל שׁוֹכֵן עֲרֵבוֹת,
 (בְּנֵיו בִּפְהַ דְּמַה הֵרֵב הַגְּבִיר הַשּׁוֹעַ הַנְּדִיב יֵרָא וְתֵרֵד לְדַבֵּר ה' ר' דּוֹבֵעַר
 זַעֲלֵדְאוּוִיץ וְאֲחָיו הֵרֵה"ג הַנִּכְבָּד ר' בְּרוּךְ זַעֲלֵדְאוּוִיץ (וְהֵרֵב הַגְּבִיר הַנְּעִלָה
 ר' צְבִי הוֹרֵשׁ ז"ל שֶׁנִּפְטָר בְּמַעְרָאן בְּלֵיל א' דְּסִמּוֹת תְּרֵנ"ה), וְחֲתָנָיו הֵרֵב הַגְּבִיר
 הַנִּכְבָּד ר' מֹשֶׁה רַבִּינָאוּוִיץ, וְהֵרֵב הַג' הַמְּשַׁכֵּל ר' מֵרְדְּכִי שְׁמַחְאוּוִיץ).

נא.

ראשון לציון.

הִנֵּה הֵנוּ, הַגְּבֵר מִצֵּא פֶה קֵנוּ, הֵרֵב הַגְּדוֹל בְּתוֹרָה, שׁוֹקֵד בַּה כַּחֲשֵׁכָה
 כְּאוֹרָה, רֵאשׁ אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל, לְבוּ רַד עִם אֵל, יִקַּר הַיִּקְרִים, שְׁמוּ נוֹדַע בְּשַׁעֲרֵים
 מֵהוֹר"ר שְׁמַחָה חַיִּים לְאַנְדָּא זצ"ל בְּהֵרֵב מו"ה אֶלְכְּסַנְדֵּר סַעֲנַדֵּעַר זצ"ל.
 נֶאֱסַף אֵל עַמּוּי ה' נִיסָן, תְּרַמ"ד לַפ"ק, תַּנְצַב"ה.

שְׁמַחָה אֵיךְ נִהְפְּכָה פִּתְאוּם לִזְעַקַת שִׁבְר?

חַיִּים שֶׁל עוֹשֵׁר וְכַבּוֹד לְמוֹת וְקִבְר?

בְּלִבְנוֹן נֶפֶל אָרוֹ, מִקּוֹל נִפְלוּ עֲרִים כְּמִרְקָחוֹת,

רַעֲשׂ בְּמִדְיָנָה יִסְפְּדוּ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת,

סְנוּלָה בַּעֲמּוֹ, גְּדוֹל בְּתוֹרָה מֵאֵד נַעֲלָה,

עֲשִׂיר בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְיִתֵּר מִלְּמַמָּה גְּנוּזוֹ לְמַעֲלָה,

נִשׁוּא פָּנִים, אִישׁ מְדוּת, חֶכֶם וְנִבּוֹן לַחֵשׁ,

דְּגוּל מְרַבְּבָה, בְּשִׁפְתָיו הוֹצֵק חֵן, רֵאשׁ הַיּוֹחֵשׁ,

עַל כֵּן מִיִּנְסַק בְּמֵר תִּבְכֶּה כְּהַמֵּר עַל הַכְּבוֹד,

רֵאשָׁה נִגְדַע, אֹרְעָה מִקְנָה נִשְׁבְּרָה,

לְפִידָה, אֵין מְדָה, כִּי הוֹכַח הַכַּפְתּוֹר,

נֶפֶלָה נִפְלָה, הוֹרֵם הַגּוֹר, הוֹסֵרָה הַעֲטָרָה,

דְּמַעוֹתֶיהָ נִחְלִים, אֲנַחוֹתֶיהָ פַּעֲמִים מֵר צוֹרַחַת,

אָהָה מוֹת! אָהָה קִבְר! אָהָה שְׁחַת!

(בְּנֵו הוּא הַגְּבִיר הַנִּכְבָּד מֵהוֹר"ר יַעֲקֹב לְאַנְדָּא הו"ו).

נב.

גוית האריה.

כִּי שִׁפְתֵי כְּהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפּוֹהוּ מְנוּחַת הֵרֵב מו"ה אַרְיָה
 לִיב

ליב הכהן השגל בתרב המפורסם הצדיק מו"ה משה ז"ל, נאסף אל עמיו זקן ושבע ימים י"א סבת שנת תרמ"ז לפ"ק תנצב"ה. סגר עלינו המרבר כי בן צוה לפני מותו, לבלתי הרבות בתוארי כבוד לבלתי הלל אותו, רק לחרות באבן קושט אמרי אמת בלי שפת יתר, כי היה ר"מ בבהמ"ד הג' חנם שנים עשר, ובכהונת הקדש ראב"ד עשרים שנה שמש, לא הכיר שוע לפני דל פני איש לא נשא, גם מורה צדק בבית הזבח היה שנות חמש, ינע להתירא תמיד על ממון ישראל עינו חסה, פקודתו תשמור רוחנו לא נוסף מאומה, והיתה זאת לו למוכרת עד עת התקומה.

נג.

פ"נ הרב הג' הצדיק המפורסם, נאה דורש ונאה מקיים ר' **חיים יהואל** ב"ר מרדכי הכהן **זאמקאוו**, רב מהורדאק, נפטר ה' שבט, תרמ"ו, תנצב"ה.

נד.

ציון הרב הגביר, רב פעלים, הנודע בישרו ועשרו, והמצוין ברוב חסדיו מהור"ר **שניאור זלמן** ב"ר יעקב הלוי ז"ל **הורוויץ**, נולד ר"ח שבט תקע"ט, לפ"ק, וי"נ יום ה' אדר"ח אדר תרמ"ז לפ"ק.

זרמי דמע יזלו יודעי ערכו,

קמונים אנשי שם וסוחרי המדינה,

לא אחד בהם יכחש תם דרכו,

יידם לבל יעורר עליו קינה.

מר יאנה עליו כל אדם צנוע,

רבו אבליו כרבות דלים בכל אפסים,

נר צדקו הפיץ אור זרוע,

נעד ציון נגעה עד שערי ירושלים.

בפרץ סתרו, והצלחתו ורחה,

ובהדעך אורה ובין העבים נסתרה,

נהרה צדקתו, לא נדעכה,

יראת ה' היתה אוצרו, עד עינו נסגרה.

יאנהו עניי קהלתנו בנפש שאיה,

צרורה צדקתו בצרור החיים,

הנה לצדקה וחסד ישע ותושיה,
זרע למטה ויעל לקצור בשמים.
(בנו הוא הרב הגביר הנעלה מר דוד הלוי הורוויץ פה).

נה.

מצבת קדש.

להרב הגדול בתורה בחכמה וביראת ה', נדיב הנדיבים, הגביר
המפורסם, בישראל גדול שמו מוהר"ר **דובער** במהור"ר ירוחם זצ"ל **במפי**,
נולד כ"ח טבת שנת תקפ"ג לפ"ק, וימת כ"ז אדר שנת **בא השמש**,
לפ"ק תנצב"ה.

דל כח אנוש, גם אין די כל ששר וצבע,
ואף כי האבן הזאת לתאר זה האיש,
בעברו במדת טובו מעל גבול הטבע,
בגבהו ברוח כבנו, משכמו ומעלה כשאל בן קיש.
עפר הארץ אם יספר, גם צדקותיו אז ימנו,
רחמים וחסד בו החלבשו, להתהלך בין החיים.
בו נקבצו, חכם, עשיר, ועניו, יחד בו קננו,
יקר יקרים כזה, ימות? אי ארץ אי שמים!
רב וגדול בתורה, בקי בשני התלמודים,
וכל כתבי הקדש היו ערוכים על שפתותיו,
דבר ומצא פנינים במקורי מנהגי היהודים,
מדקדק נפלא ומבאר ישר, וביראת ה' כל הליכותיו.
בנים לא הניח אחריו, ומספר אבליו כל העם כלו,
מותו החריד כל לב ותתחלחל העיר והמדינה,
פני ה' חלקו, מלאכי אלהים יצאו למולו,
יפגעו בו רובי צדקותיו, יקבלו פניו ברנה.

נו.

פ"נ הרב הג' בתורה ויראה ומדות ר' **אליעזר** ב"ר ברוך הנקרא
ר' **ליזר לובצער** תנצב"ה. **אליעזר** כההרן בר דוף שלום תמיד הואל,
בקדש ובכליו פקודת אלעזר, ובאהל, רבים שמעו לקחו דיין היה וראש

ישיבה

ישיבה, בלתי נפשו להסתופף באהל של תורה החביבה, לפני אלעזר
עמדו רבים הוציא משפט לאורה, ויאמר אלעזר: זאת חקת התורה, פשר
דבר מי יודע כזה חכם הרשים, צדיק עניו רצוי ידיד ה' ואנשים, וי"נ
בשהרה יום ג' כ"ו לחדש סיון שנת ואלעזר מת.
(בנו הוא הנגיד הנכבד מחור"ר ד"י אנצעלעוויץ פה).

נז.

ציון לנפש הרב המפורסם בתורה, מבקר ויודע העתים, נין ונכד
לרבינו המהרש"א והתוי"ט מו"ה אליעזר ליפמאן ראבינאוויץ ז"ל
בהרב מו"ה בצלאל ז"ל בהגאון האמתי מרן יו"ט ליפמאן זצוק"ל אבד"ק
קאפולי בעתמח"ס קדושת יו"ט וס' תוספות קדושה, ונפטר ה' השון, שנת תרמ"ו.
איה שוקל איה סופר גודל שברנו? לא ידמחו הים בגדלו, לא מרחבי
ארץ, על מות אבינו יבכו קירות ביתנו, זיוו הודו והדרו יצא, ומקומו ימלא
קרץ, רב היה בתורה מהיר ההשגה ורב הזכרון, ליה גם קרא הרבה ויהי
כמונה בארון, פנה מקום נכבד לו בידיעת שנות דור ודור, ראו הערותיו
ויהללו ויאמרו ראינו אור, אדיר כל חפצו לאסוף בית אוצר ספרים, בו
כל מעינו מנעוריו עד באו לקברים, יחש אבותיו מדור דור שרשרת זהב
גדולה, נאנה לה תהלה על כל ספר יחש עולה, ישפמו צדק העוברים אם
יש מכאוב כמכאובנו.

נה.

שמחה במעונו.

יום ג' י" תמוז שנת תרמ"ה.

שמחה במרומים ותחתונים שוממים, נצחו אראלים את המצוקים,
בחומת ה' רב הפרץ, כי עלה הקרץ, על אבן ראש פנה,
רב ונקי משנתו, רחבה ועמוקה בינתו, חדושוו הדים ומתוקים,
ירא וחרד למצותיו, ראשי אלפי ישראל אבותיו, גדולי תורה חכמי בינה,
יקר וגדולה, עושר וכבוד וכל סגולה, מאת אלהיו היו לו למנה,
על פניו נהרו, אותותיהם לא נכרו, תחת ענוה צדק התחבאו,
קן ומשקל לכל מדברותיו, וכפיו מחשבותיו, כל מלה מאד נאמנה,
ביתו היה פתוח לרוחה, הדלת על צירה לא נחה, עניים יצאו ובאו,
על כפים ישאוהו, ולמרום חביון יעלוהו, מלאכי עליון ברנה,
טובו

מזובו יהלוך לפניו, חסד ואמת יקדמו פניו, יעלו עמו בכבוד, ישא אלומותיו, יאכל פרי צדקותיו, יעטרוהו מסביב רצון כצנה, נגע אך לבניו, לרעותו, ולבנותיו ולחתניו, למשפחתו לעירו ולכל גבר, רמוב כל עין מבכי, גושמה כל להי, זעקת שבר מכל עברים, זאת הפעם, מלא כוס הזעם, על כל גדותיו שטף ועבר, צקון לחש כל איש, כי ימהר ה' איש, להקימו בין שוכני קברים, (בנו פה הוא הרב הגביר הנעלה, ורב תהלות, ר' הלל עטמינגער, ובווארשא הרה"ג ר' אייוק שמואל עטמינגער; וחתניו לוקחי בנותיו המה, הרה"ג הנעלה, ר' דובער פינס, והרב הג' ר' ברוך זעלדאוויץ והרב הג' ר' עקיבא ראפפורט).

נ.מ.

אבן מקיר תזעק, מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו?

פה נטמן מרגנתא דלית לה שימא, הרב הגאון הצדיק האמתי, חסיד ועניו, ועוצם בקיאותו בש"ס ופוסקים מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים מי יוכל לשוחח, מורינו ורבינו **משה יהודא ליב במה"ו** שמואל זצוק"ל בעהמח"ס **מילי דברכות ומילי דניזיקין ולקומי חרדשים** בבית דוד לחותנו הגאון הגדול האמתי מו"ה דוד מעביל זצוק"ל, וש"ת בכתובים, ושמש בכתר הרבנות בפ"ק מינסק ל' שנה; בשלום ובמישור הלך את דורו, אהוב למעלה ונחמד למטה, שייף עייל שייף נפיק ולעי באורייתא תדירא, ונפמר בשם טוב ביום ו' ער"ח תמוז שנת תרמ"ט לפ"ק, תנצב"ה, זיע"א, (מבניו המה הרב המאוה"ג המפורסם ר' יעקב מו"צ פה, והרב הג' הנכבד ר' שמואל הי"ו, וחתנו הוא הרב הגדול ר' יעקב הי"ו ווישנעווסקי הי"ו מו"צ פה, חותנו של ירדי הרב הגדול בתורה, והגביר רב תהלות, מו"ה שמחה ליב נ"י איזראעליט מקלעצק).

ס.

כבוד הרב הגדול המפורסם לגאון ולתפארת מו"ה **גרשון בהרב** מו"ה אהרן **כהן זצ"ל**, נולד ב' אדר תקע"ט נאסף אל עמיו כ"ג שבת תר"ן. גל קטן ומצער איך יכיל אדם גדול בענקים, רב גדול בתורה, ומדות תרומיות לגרגרותיו

לגרגרותיו ענקים, שיחתו ערבה, חרוץ בדעת מעורב בין הבריות, ואני האבן מה איגע להללו הן תקצנה יריעות, נכבה בעיר מאור, חלל נזר כהן לאל עליון, כתומם יחד, אהה! באו מחלון וכליון, התערכו דמות לשבר בניו מה תשוו למו ויתנתמו? נעו גם נדו מחמדיהם, עם חייו יחד ספו תמו.

סא.

ארון העדות.

הרב הגאון החסיד ועניו מו"ה חיים חייקיל במה"ץ נחום זצ"ל בערינשטיין נאסף אל עמיו ביום ג' ניסן תר"ן. תנצב"ה, חרבן! יקר יקוד בישכן העדות, חלל הגדול, מתה פרישות, מתה חסידות, יחד יראה עילאת, ענוה, ואמונה מהורה, קדושה מהרה, ועל כלן-גאון בתורה, לגדולתו אין חקר, עמיה שריה נהורא!
(הוא אבי הרב החכם והסופר ר' ישראל בערינשטיין אפאטעקער בבאברויסק).

סב.

ציון לאיש מצוין בתורה ודת, הרב מ' יחזקאל ב"ר גבריאל פוטערפאס נפטר ה' אלול, תר"ן לפ"ק.
יחיד זה קבר אל החיים, בו נטמן גבר יחיד ביראתו,
אדם, לאדם, ותמים לשמים, פועל טוב עניו בהנהגתו,
רב פעליו אין ספורות, זכרו יקום לדורות.
(הוא אבי הנכבד והיקר הנגיד ר' משה פוטערפאס פה, ונכדו של הגאב"ד דראלהינאו).

סג.

גיא-עצב.

זבול איש באמונה חי חייהו, ובין אלף לא נמצא כמהו, הרב ר' זאב וואלף ב"ר אברהם געצאוו.
זוית אחת בחרת לך אבינו למשכן עולמים,
ותעווב בתי חמדתך הבנויים כמו רמים,
למה ינחמנו עתה, מי ירפא פצעי לבבנו?
אם לא פניך ילכו עמנו, אם אתנו אינך אבינו?

בחלה

בחלה נפשך התמה, כבוד ושם תפארת,
 אך תם וישר היו בלבך למשמרת,
 בדרך שלומי אמוני ישראל תמיד הלכת,
 רבים כושלים במסתרים תמכת,
 הון ועשר עשית, אך בצדק ואמונה,
 מבלי נשוא עליך מעולם איש תלונה,
 זכרך לא יסיף מלב בנך ובתך עוד,
 גם עת ציונך אבינו יהרם עד היסוד!
 נפטר כ"א אדר תרנ"א.

(בנו הוא הרב הגביר המשכיל והנכבד ר' מרדכי געצ'אוו הי"ו).

סד.

ה"ר חיים יעקב בה"ר צבי הירש זצלה"ה ליפשיץ ד"ץ וסד"ר
 פה מינסק יצ"ו, ועלה שמים יום ב' כ' טבת התרנ"א לפ"ק.
 חיים גם במותם נקראים צדיקים, יעקב לא מת עושה אור החיים,
 ברבבות קדש בין אראלי שמים, צבי לצדיק נגה פניו מפיקים, למד דעת
 לעם ארבעים וחמש שנה, יפה דרש משנה תלמוד ואגדה, שפתותיו
 דובבות בקבר, רוחו חי בעדה, יצין ויפרה שם טוב לו קנה.

סה.

בית עפרה, להרב הגדול בתורה, עמיה שריה נהורא, רב ונקי
 משנתו, מפורסם בתורתו, ריש מתיבתא ודיין צדק, לא נמצא בו כל בדק.
 מו"ה יוסף צבי הירש ב"ר משה הכהן ז"ל סלאומין, ונפטר ד'
 שבט, תרנ"ג, לפ"ק, תנצב"ה.

סו.

ציון לנפש הרב הגאון האמתי מרן ירוחם יהודה ליב זצ"ל ב"ר
 שלמה זלמן נ"ע, נולד בבריסק תקצ"ה, נתמנה לרב בסעליץ תרכ"ה,
 בפרוץ תרל"ה, והורם למד"א פה מינסק שנת תג-רס ומשמים קוצו לו ויקרא
 בשם הגדול, נאסף אורו אור ליום ד' ז' שבט, תרנ"ו. תנצב"ה.
 יום זה יבכיון, ילילו דור ובניו,
 רכב ישראל בו, קה! עלה בסערה,

ותחשך

וְתַחֲשֵׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ,	וְהוֹסֵרָה הָעֵמֶרָה,
וְקָרְבוּ מַעֲיְנֵי חֲכָמָה,	דְּמוּ מְשִׁיבֵי שַׁעֲרָה,
מִזְרְבֵן גְּדוֹל שְׁמוֹ,	הַיּוֹד הַדּוֹר וּנְבוֹנָיו,
לְוַחוֹת הָעֵדוּת פֹּה,	מִי כִמְהוּ מוֹרָה,
יִרְאֶה תוֹרָה וְאֵמֶת,	דַּעַת מִיָּם רַחֲבָה,
בְּלִבּוֹ מִקּוֹר הַחֲכָמָה,	אֶצֶר וְהַפִּיץ אוֹרָה,
פְּטִישׁ הַחֹזֵק הוּא,	דְּגוֹל הוּא מִרְבֵּבָה,
עֲמוּד הַחֲוֹרָאָה,	פְּנֵת יִקְרַת עֵמוֹ,
רַב פְּעִלִים מִקְבָּצָאֵל,	הַלִּיכּוֹת עוֹלָם לוֹ,
יִשְׁרוּ, תוֹמוֹ צִדְקוֹ,	מִי יֹאמֵר אֶסְפָּרָה כִּמוֹ,
לְעַד יִנּוֹן שְׁמוֹ,	יִסְפָּר לְדוֹר מֵהַלְלוֹ,
מְזוֹרָה וַיִּם חֲרָדוֹ בַּיּוֹם,	נִצְחוֹ אֲרָאִים מִצּוֹקִים,
אֶרֶץ נִצְלָה עֵדִיָּה	סִינֵי הוֹעֵל לִשְׁחָקִים,
נִפְשׁוּ תַלְיָן בְּטוֹב,	קָרְבַת ה' לוֹ טוֹב.

סז.

בית-הלל.

הַלֵּל וְהִלֵּל מֵאֲחֻזִּים, בִּרְק וּרְעַם, בְּרִכּוֹת הוֹד יִרַב אִיד בַּיּוֹם זַעַם,
 מִרְאֲשׁוֹתָיו דּוֹלֵק נֵר אֱלֹהִים וְאֵשׁ דֵּת, כִּפְּיוֹ יִשָּׂא קִדְשׁ לְאֵל זִכּוֹת וּנְקִיּוֹת,
 יִדְּיוֹ מְהוֹרוֹת מִכְתָּם כֶּסֶף לֹא כֹדֵת, בְּאֲמוּנָה מִשְׁאֹו וּמִתְנֹו עִם הַבְּרִיּוֹת.
 נִכְבֵּד וּנְשׂוֹא פָּנִים שׁוֹכֵן אֵת דְּכֹא, אֶף יָדוֹ בְּכֹל צִדְקָה וּבִדְרָמָה דְּקָה,
 וְבִמְוֹתוֹ הַגְּדִיל לְתַלְמוּד תּוֹרָה וּמִלֵּאכָה, וְהַגְּנִיָּה לְהֵם מְהוֹנֹו אַחֲרֵיוּ בְּרַכָּה,
 זֶה הָאִישׁ, זֶה שִׁיחוֹ, מֵה רַב אִיד מוֹתוֹ, לְבַנָּיו לְבִנְתָּיו, וּלְנוֹת בֵּיתוֹ,
 בֶּן שְׁלֹשׁ וְחֲמִשִּׁים שָׁנָה הָיָה בְּמוֹתוֹ, נוֹלַד יוֹם הַכְּפוּרִים תְּרִג"ג לַפ"ק,
 מֵת י' אָדָר תְּרַנ"ו לַפ"ק, תַּנְצַב"ה.

סח.

אַבְל כְּבֵד וּבְכִי תַמְרוּרִים כִּי נִלְקַח אַרוֹן ה' אֲבִינוֹ הַיִּקָּר עֲמַרְתָּ רֵאשֵׁנו
 הַרְבַּ הַגְּדוֹל מוֹרְנוֹ ר' פִּסְחָ פִּנְחָם ב"ר שְׂאוֹל הַכְּהֵן מֵאַמְלִין נ' מ"ו
 אֵלּוּל תְּרַנ"ו לַפ"ק, תַּנְצַב"ה.

ס.מ.

הרב הג' המפורסם יחיד סגולה

מו"ה אהרן דובער בהגאון מו"ה אריה ליב ברודא אב"ד דקאלוועריע. אחד המיוחד ראשון בראשונים, דרו בו התהלל כנסת ישראל כלה, בנרות יחפש, יבקש ממטמונים, ענוה, יראה, תורה וגדולה ראש ונשיא אה"ק וראש יחס, בינה ודעת לספר בפרט אין די, רואיו חוו בו ספר המדות חי, ובאחד כי נמצאו כל אלה כאחת, דורו בו התהלל, כנסת ישראל כלה, אף כי עירנו מינסק ועתה שכולה, זכרון קדש שמו לזרעו ולעדתו, לכבוד ולתפארת עד ישוב מאדמתו. נולד בקאלוואריע, ו' טבת תקע"ט לפ"ק, נאסף אל עמיו, ט"ו טבת תרנ"ז לפ"ק, תנצב"ה. (מחתניו הוא הרב הגביר הנכבד והנעלה מר שמואל בויאנער בגאראדייע).

ע.

אבן ציון¹.

להרב הגאון המפורסם, בישראל גדול שמו, אבי כל תופשי תורה ופאר החכמים, גזע קדש מחצבתו מו"ר מרדכי סאלאמאנאוו וצ"ל, (בן הרב הגאון הצדיק ר' שמואל חיים רב דבעליצא).

זה שמו לעולם זה זכרו לדר דר!

מר תזעק מינסק, ואיפה זעקת המדינה:

"דלותי, רששתי, אויה! כים גדול השבר!"

כנסת ישראל בכה, מרומים תשא קינה:

"בני בחירי, משושי, יצאני, ירד הקבר,"

"הה! רב הפרץ בחומתי תקרא התושיה".

"שר מושל ואלוף בתורה, אללי איננו!"

חכמה יחד יושבת בקוננת, אתן בכיה:

"סלה אבירי לארץ המות, איך אשכתנו?"

מאנו אמת לצדק התנחם, חסד ותנינה,

וי יתמידו לקרא: "אין מצמיה ישועה!"

בהיותו

¹ נוסח המצבה הזאת נעשה על ידי — המחבר.

זמירות מכנף הארץ נשמע, הגל ברנה :
 „לי חבל בנעימים!“ תשמיע קול תרועה,
 ממזען יושב הכרבים, קול קורא רמה :
 נהי למה למקוננים, למה תרבו בבכי ?!
 סופדים אל לספור ! למה תגילי אדמה ?
 קץ הימים יבוא, ומרדכי ישוב ויחי,

נולד באיוועניץ שנת תקצ"ג. וימת בש"ק כ"ט ניסן תרנ"ו.
 (בנו בעירנו הוא הרב הגביר המפואר והנכבד ר' משה צבי סאלאמאנוו הי"ו).

עא.

ציון משכן גוית הוקן ורגיל ושיחו נאה הרב ר' ישראל אשר ב"ר
 עוזר ז"ל שהיה מ"מ דפה יותר מחמשים שנה, רבים השיב מעון והיה
 כפורסם בשם „הוראדנער מגיד“ ורוחו עלה למעלה בש"ק כ"ה סיון תרנ"ז
 לפ"ק, תנצב"ה, ואני הסלע אבן דומם נאלמתי פקודתי אשמור לבלי
 הוציא מלים.

עב.

למטה נפתלי, מתבר וסופר ומסדר סדר הדורות, בן הגאון
 אור הגולה מרן אברהם משכיל לאיתן זצ"ל, נולד י"ז אדר ראשון
 שנת תקפ"ט וימת (ו' כסליו תרנ"ח).

נפשי ורוחי אפקיד בידך אלהי הרוחות,
 תן לי שאלתי, נהלני נא למנוחות,
 משכילים במקום יוהירו שם תעלני חסד נוצר,
 לזכות איתן הבט ואל תפן ליצר.

(המצבה נכתבה ע"י הנפטר בעצמו בחייו ולכן בא יום פטירתו בדיוק כמוכין).

עג.

פ"נ שוחר טוב בחייו משכיל אל דל לבין אנשי צדק אהבי אמת
 אמת ושלום לתהלה נודע שמו, צבי תפארתו, בן עיר ווילנא, צמח ז"ל
 מגזע שאבאד נפטר ב' שבט בשנת „בסף ליתומה“ לפ"ק. תרנ"א תנצב"ה.
 (בניו המה בעירנו הרב הגביר הנכבד מו"ה אברהם חיים שאבאד והגביר
 המשכיל הנעלה מר מרדכי (מארק) שאבאד).

ע"ד. מנחם אין.

הרב הגאון ר' מנחם מענדיל בה"ר בנימין הומנער, רב בפרעספא, י"ז שנה, ומלפנים רב בעיר רובינישעק, י"ג שנה, מוסר המאכל כשר פה, ויבנה לו בית נאמן בהקאסארין, ויתעסק בו לטוב, י"ב שנה, אף חובב ציון בלב ורוח, וייסד אגודת האלף פה, ויעלה ארצה הקדושה בשנת תר"ן. נולד בעיר אוודא וימת בן ס"ט שנה ביום ד' י"ז טבת תרנ"ח. תנצב"ה. (חתנו הוא יודי הרב הג' החו"ב ר' צבי זלמן האנף מו"צ בסלעפיאנקא).

ע"ו.

ציון קבר ישר בארם המופלג י"א קבע עתים לתורה מ' אברהם ב"מ ישעיה ז"ל, ואברהם שב למקומו, ט"ו מ' חשון תרמ"ו לפ"ק תנצב"ה. איכה משכן בסלע לך תקות, בשרם בארץ החיים ימים מלאה, רבו אנחות בניך מאד יסערו, קוסר נזרם מעל ראשם וכל חסרו, בכיריך ויודעך פה ישמו, בנהי יספרו מעשיך אשר נעמו, ימי עזנותך קבעת עתים לתושיה, על יוצאי חלציק תמיד עינך צופיה, הדריכם בדרך ישרה שמת לבך, ולזאת מה רבה קינתם כי אינך, זרויפי דמע יזילון עיניהם, לא יוסף ה' לראבם וינחמיהם, (הוא אבי הרב הנכבד בעדתו, היקר, המופלג בתורה וסודר נכבד מו"ה מאיר צוקערמאן מפה).

אלה שמות הספרים אשר חברו גדולי מינסק והכמיה.

זכר ישעיהו, על הרמב"ם וש"ת מאת הגאון ר' זכריהו ישעיה הכהן יאללעש ווילנא תרמ"ב.

זכרון מנחם, על מס' שבת ועירובין, מאת הגאון ר' מנחם מענדיל, ר"מ ווארשא תרל"ה.

יד איתן, על יו"ד, מאת הגאון ר' אברהם משכיל לאיתן ווילנא תר"מ.

ישועה בראש, מאת הרב הגאון ר' העשיל ר"מ שקלאוו תקמ"ח.

ישועות יעקב, מאת תר"ג הנ"ל, נאוויודוואהר תקמ"ב.

כבוד יו"מ על מס' ביצה, מאת הרב ר' שלום הכהן, ווארשא תרנ"ה.

לזכר לישראל, על מס' אבות מאת הרב ר' יחיאל מיכל ר"מ ווילנא והוראדנא תקצ"ב.

מחזה אברהם, מאת הרב ר' אברהם אבלי רוזאנס, מ"מ ווילנא תרכ"ד.

מילי דברכות, על מס' ברכות, מאת הגאון ר' משה יהודא ליב מו"צ ווילנא תרל"ז.

מילי דגיוקין, על סדר גיוקין להנ"ל, איידקוהנען, תרל"ג.

מזי שלמה, מאת הרב הגאון ר' יעקב מאיר הי"ו גראדזענסקי מו"צ, ווארשא תרמ"ח.

מזי שישון, מהנ"ל, ווארשא תרנ"ד.

מנחם שלמה, על מס' כריתות ועל התוספתא מאת הרב הגאון ר' מנחם שלמה גארדאן, שמעמין תר"ד, מעשה

אבן שוהם, דרושים מאת הרב ר' משה במו"ה יהודה מ"מ לונדון תקכ"ח.

אבן שלמה, ביאור על חס' בן סירא מאת הרב ר' נפתלי משכילאיתן ווילנא תרכ"ט.

אילנא דחייא, שו"ת מאת הגאון ר' גרשון תנחום ח"א ווילנא תר"ד.

אילנא דחייא, שו"ת חלק ב' וג', מאת הנ"ל ווילנא תרכ"ה.

אלף המגן, מאת הרב ר' יצחק שפירא זאלקווא תצ"ב.

אמרי בינה, ביאורים והגדות במדרש שו"מ, מאת הרב ר' גרשון אריה פיינבערג, ווארשא תרנ"ד.

באר אברהם, מאת הגאון ר' אברהם משכילאיתן, ווילנא תר"ד.

באר היטב, ביאור על ספר ויקרא, מאת הגאון ר' אריה הומענער מו"צ ווילנא תרכ"ז.

באור בן שלמה, על בנין יחזקאל, מאת הרב ר' ישראל אליהו פלאטקין, פ"ב תרל"ה.

בית אברהם, על פ"א מאת הרב ר' אברהם (בהרב), ווארשא תרמ"ז.

בית דוד, שו"ת ודרושים, מאת הגאון ר' דוד מעביל, ווארשא תרי"ד.

בציר אביעזר, חידושים על מדרש מאת הרב הגאון ר' חיים אביעזר זעליג מו"צ ווילנא תרנ"ה.

דברי דוד, תשובות מאת הגאון ר' דוד טעביל הנ"ל, ווילנא תרמ"ז,

נפתלי משכיל לאיתן, ווארשא תרמ"ב . עיר חמה, על משניות, מאת הרב ר' אברהם יהודא אליהו ממינסק, (פפד"א תע"ט) .	מ' עשה תורה, בהוספות, מאת הרב ר' גרשון ב"י ריפס, ווארשא תרמ"ד .
עמוד הימיני, ביאורים באגדות, מאת הרב ר' אברהם, מינסק תקע"א . עמר בשדה, ביאורים בתנ"ך, מאת הרב ר' דוד לוריא, ווילנא תר"ג . ערכי הכנויים, מאת הגאון ר' יחיאל הילפערין, דיהרנפורט תקס"ח .	מוצפה איתן, על הש"ס, מאת הגאון ר"א מ"ל, זיטאמיר תרי"ט . מקור ברוך, מאת הרב הגאון ר' ברוך כהנא קיטויסקי, ווילנא תר"ך . מר שמואל, ותשובת מאת הגאון ר' שמואל, אב"ד דגליל, ווילנא תרכ"ז .
צבי בארץ החיים, הספר על הרה"ג ר' צבי ב"ר חיים, מאת הרב ר' יהודא אידל ליכמאן, ווילנא תקצ"ט . שרביט הזהב, על ספר בראשית מאת הרב ר' יהודא אידל מעמקין, ר"מ ווילנא תרמ"ט .	משכיל לאיתן, על הרמב"ם, מאת הג' מותר"א משכיל לאיתן, ווילנא תרמ"ו . נחלת דוד, על מס' ב"ק וב"מ, מאת הגאון ר' דוד טעביל, ווילנא תרכ"ד, ת"א . נחלת דוד, דרושים מהנ"ל, ווילנא תרמ"ח, ח"ב .
תועפות ראם, ביאור על ספר יראים עם הגהות מאת הרב ר' אבא שית, ווילנא תרנ"ב .	מדר הדורות, מאת הגאון ר' יחיאל הילפערין, מקארולסריא תקכ"ט .
תשובת שמואל, שו"ת מאת הגאון ר' שמואל, ווילנא תרי"ט .	מדר הדורות המתוקן, בתקונים והגהות, מאת הרב ר'

לבל אחיה מקפח שבר טוב למי שראוי לו, לחובה מצאתי להשיב בזה תודה לידידי
הרב החכם השלם במדעים, יקר ואיש גרומוות מר מאיר היילפערין, הי"ו על
פתחו לפני ככל עת תמיד את שערי בית עקד ספריו הגדול להיות לי לעינים
במלאכתי הכבדה והריבה .

המהבר

החתומים על ספרי

מינסק.

הרב הגאון ר' אליעזר ראבינאוויץ
 הרב המאוה"ג יצחק ראבין
 הרב המאוה"ג ר' יעקב מאיר גראדענסקי מו"צ
 הרב המאוה"ג יעקב בהרה"ג ר' משה ליב
 הרה"ג המנוח ר' וואלף ראפפורט
 הרב הגביר ר' שמואל לוריא
 הרב הגביר ר' חיים לוריא
 הרב הגביר ר' אורי ראגאווי
 הרב הגביר ר' זוסמאן יאלעש
 הרב הגביר ר' דובער זעלדאוויץ
 הרב הגביר ר' ברוך זעלדאוויץ
 הרה"ג הגביר ר' דובער פינס
 הרב הגביר ר' מרדכי שמחאוויץ
 הרב הגביר ר' עקיבא ראפפורט
 הרב הגביר ר' שלום שלאסבערג
 הרב הגביר ר' ליפמאן עליאסבערג
 הרב הגביר ר' משה פאלאק
 הרב הגביר ר' דובער גאלדבערג
 הרב הגביר ר' שמואל יונה עליאסבערג
 הרב הגביר ר' בנימין ברוידא
 הרב הגביר ר' מרדכי געצאווי
 הרב הגביר ר' דובער בלימאוויץ
 הרב הגביר ר' הלל עטשוניגער
 הרב הגביר ר' צבי הירש לוריא
 הרב הגביר ר' אהרן לוריא
 הרב הגביר ר' אברהם חיים שאבאד
 הרב ר' שמואל בה"ג ר' משה ליב
 הרב הגביר ר' דוד הורוויץ
 הרב הגביר ר' יקותיאל זוסיל קורלאנד
 הרב הגביר ר' משה צבי סאלאמאנאווי

הרב הגביר ר' משה ראבינאוויץ
 הרב הגביר ר' אברהם האייעצקין
 הרב הגביר ר' מנוס שאבאד
 הרב הגביר ר' מרדכי שאבאד
 הרב ר' אליעזר יצחק פריד
 הגביר המשכיל זאכאר ראגאווי
 האינזיגער מר גרשון קאפלאן
 הגביר המשכיל מר יעקב קאפלאן
 הגביר המשכיל מר ירוחם טרעפעל
 קאנטאר ליפשיץ—וויגאדסקי
 הרב ר' יהונתן באקשטאנסקי
 הגביר הנכבד מר מילעצקי
 הרב ר' צבי זלמן האנף מדאלגבראד
 הרב הנכבד ר' שלום אליעזר אייגער
 הר"ד דוד יוסף אנצעלעוויץ
 הר"ד משה פוטערפאס
 הגביר הנכבד הר"ד יעקב מונכו
 הרב הגביר ר' אהרן האמבורג
 הרב הגביר ר' אהרן זעליג סווירנאווסקי
 הרב הגביר ר' יצחק מינקאווסקי
 המשכיל הנעלה מר יעקב ברילל
 המשכיל הנכבד מר משה עוועניצקי
 המשכיל הנעלה מר מנחם מענדיל תאומים
 המשכיל הנעלה מר מנחם מענדיל גינזבורג
 המשכיל מר לוי יצחק סווירנאווסקי
 הנכבד מר אברהם לייזעראוויץ
 הנכבד מר נתן פיין
 הנכבד מר אברהם רודערמאן
 הרב יעקב גרעבעניצקי
 המשכיל מר צבי ראדשטיין
 הרב ר' בנימין הכהן
 המורה המשכיל מר שלום לאסיצער

הרב הגביר הנדיב הנעלה מר גרשון
העפנער
האחים הגבירים המשכילים בראמסאן
המשכיל הנעלה מר ליטמאן ראזענטהאל
החכם והסופר מר אברהם שפירא
המשכיל מר יהושע היילפערין
המשכיל מר שלמה ראבינאוויץ
הגביר הנכבד מר מ. פרייסמאן
המשכיל הנעלה מר אהרן שפירא
המשכיל הנכבד מר חיים הורוויץ
המשכיל מר אברהם פאחטער
הרב הגביר ה' קראנענבערג מהוראדאק
הגביר הנכבד מר א. לונסקי
הפראוויזאר המשכיל זילבערבלאט
הנכבד מר ה. זאבלוראווסקי
הנכבד מר שמואל העפנער
הנכבד מר ירוחם ברילל
המשכיל ה' נ. שפירא
החברה דורשי שפ"ע ע"ו מר ש. קאהאן
המשכיל ה' איזראעל קאך
המורה הנכבד מר ווייסענבערג
המורה הנכבד מר ה. זייצאו
המשכלת הנעלה טיללא לונסקי
המשכלת הכבודה ג. לונסקי

בריסק דלימא

הגביר המשכיל לעאן האראדישץ
הרב המשכיל ר' מיכאל ראבינאוויץ
העורך דין הנכבד נחום רייטלער
הנגיד המשכיל מר אליעזר בערינשטיין
הנכבד מר א. מ. וויינהאלץ
הנכבד מר מ. א. איזראעל
הנכבד מר ב. א. עספיז
הרב הג' ר' משה חיים קיוויאנסק מביעלסק
הרב הגביר ר' יעקב מאיר לעהרינמאן
הנכבד מר תנחום גראדזינסקי
הנכבד מר ב. סעמיאטיצקי
הנכבד מר ש. וויסטינעצקי
המשכיל מר ש. בערינשטיין

המורה מר שמואל עוזר מאלאט
המורה מר זלמן גרינגלאז
הגבירה המשכלת הנעלה צביה קליבאנאו
הגבירה הכבודה מושקא זעלדאוויץ
הגבירה הכבודה מרת גיטיל רחלין
המורה המשכלת שימא ניסנעוויץ

ווילנא

הרב הגאון ר' שלמה הכהן מו"צ
הרב הגאון ר' יהושע לאנג
הרב הגאון ר' חיים סאגאלאוויץ
הרב הגאון ר' שלום דוד ראבינאוויץ
הרב הג' הגביר ר' יוסף לעווין מוויעטקא
הרב הגביר הנכבד מר יעקב פרנס
הרה"ח והסופר הנעלה מר חיים ליב מארקאן
החכם והסופר הנודע מר משה האשקעס מפ"ב
הרה"ח מר שלמה זלמן הורוויץ
המשכיל מר יוסף צבי שער
בי"מ ספרים הגדול של הג' מר יצחק פונק
הסופר ה"ר יהושע הלוי מזח מו"ל גן הפרחים
הנכבד מר איסר אשכנזי מקריסקין
המשכיל מר נחמן בערעזאווסקי ממערעץ
המשכיל הנכבד מר טוביה ליב פונק
המשכיל מר דוד וויינבארד
הנכבד מר נתן וויינער
הנכבד מר ליב וויינשטיין
הנכבד מר אברהם פומפאנסקי
הנכבד ר' זעליג שווארצבארד
הנכבד מר זוסיל גארפיין
הג' הנכבד מר יעקב פאפרימיסטער מלידא
הנכבד מר ח. ל. קהן
המשכיל והסופר הנעלה מרש"ז ראבינאוויץ
הסופר המשכיל מר ש. קאמענעצקי
הנכבד מר מ. שיפמאנאוויץ
הנכבד מר מרדכי קאמענעצקי

ביאליסטאק.

הרב הגביר הנדיב המפואר מר יחיאל דוב
בער וואלקאוויסקי

הגביר המשכיל מר וואלף בערמאן
 הרב הנכבד מר יוסף יואל זאקהיים
 המשכיל הנכבד מר שמואל גארפינקל
 המשכיל הנעלה מר חיים קאסמעלאנסקי
 הנכבד מר ש. סעלובסקי
 הנכבד מר עוזר שפירא
 הסופר מר גדליהו היילפערין
 המורה הנכבד מר שבתי וואלאך
 המשכיל מר נ. ב. קהן
 הנכבד מר אברהם אווערבוך
 הנכבד מר אברהם גרינבערג
 הרב הגביר הנדיב הנעלה מר נחום העללער
 מוואלקאוויסק
 הרב ר' יעקב ברגאון מוהרמ"ם שפירא ממאלץ
 המשכיל והסופר מר נחום היילפערין
 הנכבד מר אברהם ליפשיץ

נאוואזיבוב

הרב הגביר הנכבד ר' אריה ליב פונער
 הגביר החכם הנעלה מר בן ציון פונער
 הגביר הנכבד מר יואל פערסקי
 הגביר המשכיל מר הערץ האראל
 הגביר המשכיל מר בנימין פרידמאן
 המשכיל מר אברהם צבי לוריא
 המשכיל מר ברוך דוד יודיאל
 הגביר המשכיל מר עוזר פרידמאן
 הנכבד מר משה קראלל
 הנכבד מר זאב בערחין
 הנכבד מר נחמן קאפלון
 הנכבד מר שמעון רייצין
 הגביר הנכבד מר שמואל שולקין
 הנכבד מר צבי בעלאדוראוסקי
 הנכבד מר פסח לאפישוכין
 הנכבד מר שמעון שרייבער
 הנכבד מר אברהם קאנטאראוויץ

מיר

הגאון האמתי ר' אליהו דוד ראבינאוויץ
 הגאון המפורסם ר' חיים ליב טיקמינסקי

האמעל

הרב הגאון החכם ר' רפאל מרדכי
 בארשאנסקי אב"ד
 הרב החכם והסופר המפורסם מר מרדכי
 בן הלל הכהן
 הרב הגביר ר' נתן נטע פונער
 המשכיל והסופר הנעלה ר' שלמה צייטלין
 הגביר הנכבד ר' מנחם שעוועלאוו
 הרב הגביר ר' יעקב צייטלין
 העורך דין הנעלה מר' שמואל לאגאנאו
 הגביר הנכבד ר' יוסף אוטשאווסקי
 המשכיל הנכבד מר' אברהם שמולעוויטש
 הנכבד מר ישראל דוד ליפשיץ
 המשכיל מר יצחק לעווין
 החכם והמשכיל הנעלה מר דוד צמח
 המשכיל הנעלה מר מאיר ליעסניק
 המשכיל הנעלה מר צבי יהודא אבראמאוויץ
 המשכיל הנעלה מר א"ו האלצבערג מזלאבין
 הפראוויזאר המשכיל מר שלום קהן מזלאבין

פינסק

הרב הגאון החכם והסופר מר ברוך עפשטיין
 הרב המשכיל מר סעמעזאווסקי
 הסופר הנעלה מר אפרים דוב ליפשיץ
 הרב הנעלה מר העשיל ראזענקראנץ
 הנכבד ר' שמעון בייזער
 הנכבד ה' יוסף פרידזאן
 הנכבד מר מ. ריטערמאן
 הנכבד מר מ. דיכטעראוו
 הנכבד מר י. קאלאדני
 הנכבד מר יעקב הורשטעל מטעלעחאן

סלאנים

הגביר המשכיל ה' משה לעווין
 הגביר מר יעקב בעלאוס
 הגביר הנכבד מר א. פערליס
 הגביר מר ג. י. ארויכאווסקי

הרב החכם השלם מר יוסף לוריא מבאברויסק
 הסופר המשכיל מר שלמה פריינד מבאברויסק
 הרב הגביר הנכבד מר שמואל בוואנער
 מגאראדייע

הרב הגביר צבי הירש וואלקאוויסקי מסאראטוב
 המשכיל מר צבי הירש קאפלאן ממולושין
 המשכיל מר יואל מרדכי זעמיל מקלעצק
 המשכיל מר שמואל קהן מקרוגאוויץ
 המשכיל מר בנימין בראווערמאן מקלעצק
 הנכבד מר ישראל פיינבערג מקלעצק
 המשכיל מר שלמה מילקאנאוויצקי מבאראנוויץ
 המשכיל ה"ר חיים נתן גינזבורג מווארשא
 הר"ר מ. דענאל מארקאוו

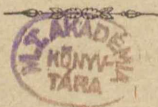
הרב הגאון ר' אברהם טיקשינסקי
 הגביר הנכבד מר זלמן סאהאראוויץ
 הרב הג' ר' יעקב קאמענעצקי
 הרב ר' יהודא אידיל שפירא
 הרב הנעלה ר' יהושע העשיל עליסבערג
 הרב ר' ברוך הומענער
 הרב החכם מר נהמן צבי געצאנו מנאואגרודאק
 הגביר מר פ. קוועלעוויץ

מערים שונות

הרב הגאון החכם ר' אברהם טוב כהנא
 שפירא מסמאלעוויץ

ואחרון אחרון חביב הוא הרב הגביר האדיר פאר ישראל נדיב הנדיבים רב
 צדקות ופועל ישועות בעמו מר **קלונימוס זאב וויסאצקי** הי"ו במאסקווא •

אלה חמה אשר תמכו בימיני ויהיו לי לעזר בעבודתי הגדולה לאסוף
 חמר לבניני הרב אשר ברצות ה' פעולתי יהיה בנין נכון ונשא, יעמדו
 כלם על הברכה ושלום וחיים יהיו להם!

B

781.

781

כתבת המחקר :

Бенціону Айзенштадіу, Клецкъ. Мин. губ.

: 18

Benzion Eisenstadt, Mlezk. Gov. Minsk. (Russ'and).
